

Line Langeng Hammerås

Roller og kulturkritikk

En intratekstuell lesning av Dag Solstads *Genanse og verdighet*.

Masteroppgave i nordisk litteratur
Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap
Det humanistiske fakultet
NTNU
Våren 2013

Forord

Nå når oppgaveskrivinga går mot slutten er det en del mennesker som fortjener en takk fordi de på en eller annen måte har bidratt til at jeg har kommet helskinnet ut av denne prosessen.

Først og fremst vil jeg takke Linn og Runa som valgte å gå inn i dette prosjektet sammen med meg, det har vært en fornøyelse å jobbe seg gjennom Solstads forfatterskap sammen med dere! I tillegg fortjener veileder John Brumo en stor takk for det engasjementet han har vist, for all den tid han har viet til oss og dette prosjektet, og for god og oppmuntrende veiledning gjennom skriveprosessen.

Takk til alle lektorjentene for alle samtaler, diskusjoner og distraksjoner, både under lunsjpausene og gjennom mer eller mindre diskre hvisking på lesesalen. Spesielt takk til Krista som alltid backer meg opp når jeg trenger det som mest.

Takk til mamma som alltid har tro på meg og at det jeg gjør er bra nok. Takk til Mona som har gjort masterhverdagen bedre bare ved å plutselig dukke opp i gangen på Dragvoll, og for at du gang på gang har orka å sitte i hjørnet av sofaen og hørt på mine klager.

Sist, men ikke minst, takk til Christian som alltid er der for meg i tykt og tynt, og som har vært muntrasjonsråd nummer én i denne prosessen.

Line Langeng Hammerås

Trondheim, 26. april 2013

Innholdsfortegnelse

1. INTRODUKSJON	1
1.1. SOLSTAD I ET INTRATEKSTUELT PERSPEKTIV	1
1.1.1. <i>Et problematisk perspektiv?</i>	3
1.2. DAG SOLSTADS FORFATTERSKAP.....	5
1.3. OM <i>GENANSE OG VERDIGHET</i>	10
1.4 PROBLEMAVKLARING.....	15
2. ROLLER OG IDENTITET	17
2.1 ” SOM DEN SKYGGEN AV JOHAN CORNELIUSSEN JEG ER.”	20
2.2 MASKESPILL	25
3. KULTURKRITIKK	33
3.1 SKOLEN SOM ARENA.....	34
3.2 SAMFUNNETS LOJALE TJENER	40
4. AVSLUTNING	47
LITTERATURLISTE	51
SAMMENDRAG	53

1. Introduksjon

Han gikk hastig, i et voldsomt opprevet tempo, som samstemte med hans opprevne tilstand, og i denne sinnsstemning begynte han nå å jamre, da det gikk opp for ham hva han hadde gjort. (Solstad, 1994:39)

Slik beskrives det når Elias Rukla, hovedpersonen i Dag Solstads roman *Genanse og verdighet*, forlater skolegården på Fagerborg videregående skole en mandag i oktober. Etter en nokså mislykket norsktime blir det for mye for lektoren i femtiårene, og det som setter det hele i gang er en paraply. I en fullsatt skolegård brister det for Rukla når paraplyen ikke vil åpne seg, og i et raserianfall maltrakterer han paraplyen fullstendig før han forsvinner ut i Oslos gater.

Genanse og verdighet er historien om Elias Rukla, studenten som lever i skyggen av sin bestevenn, Johan Corneliussen, senere lektor som trår inn i rollen som Eva Lindes ektemann når Johan forlater dem alle. Det er historien om lektoren som frykter styrken fra sine egne elever, og som savner noen å føre en riktig samtale med, selv om han føler at han ikke lenger har noe å si. Det er historien om en mann som nærmest ikke har noe annet enn en birolle i sitt eget liv. I denne oppgaven derimot skal Elias Rukla få spille hovedrolle. For man kan ikke annet enn å undre seg over Elias Rukla. Når han i fullt raseri forlater skolegården sitter man som leser igjen med et stort hvorfor? Hvorfor denne noe overdrevne reaksjonen på en paraply som ikke åpner seg? Er virkelig én mislykket norsktime alt som skal til for å skape et slikt raseri, eller er det bare dråpen som får begeret til å flyte over? Hva er da den egentlige årsaken bak raseriet? Kanskje ligger svaret i forholdet til hans tidligere bestevenn, Johan Corneliussen, hans kone, Eva Linde, i lærerrollen, eller i savnet etter noen å snakke med? Det er mange spørsmål som kan reises på bakgrunn av paraplyepisoden, og målet for denne oppgaven er å forsøke å finne svar på den gåten som denne episoden representerer.

1.1. Solstad i et intratekstuet perspektiv

Første steg på veien til å forstå Elias Rukla og hans raseri er å gjøre en lesning av romanen, men hva kan bidra til å forstå romanen enda bedre? Innenfor Solstad-resepsjonen er det vanlig å se *Genanse og verdighet* i sammenheng med de tre andre romanene som Solstad ga ut på 90-tallet. En av grunnene som har gjort det naturlig å se disse romanene i sammenheng er likheten mellom hovedpersonene, som alle kjennetegnes som ”intellektuelle, fremmedgjorte outsiders typer.” (Rottem, 2013.) Også på et tematisk nivå er det likheter, og Espen Hammer

mener at de fire 90-tallsromanene bør bli lest samlet, ”som en tetralogi, en resignasjonen og melankoliens tetralogi, en arkeologi over et tap som er mer fundamentalt enn politikken.” (2011:142) Ifølge Hammer kan man altså nesten se på 90-tallets fire Solstad-romaner som ett samlet verk. Dette vil si at man kanskje kan forstå Elias’ raseriutbrudd enda bedre hvis man ser det i sammenheng med professor Andersens unnlattelse fra å varsle fra om et mord i *Professor Andersens natt*, og med Bjørn Hansens frivillige plassering i rullestol i *Ellevte roman, bok atten*.

Genanse og verdighet og de tre andre 90-tallsromanene utgjør med andre ord en egen fase i forfatterskapet. Det er vanlig å dele forfatterskapet inn i tre forutgående faser før 90-tallet, og det er i dag også kanskje snakk om en femte fase. Den faseinndelinga Solstads forfatterskap er delt inn i er ifølge Trygve Kvithyld ”dypt nedfelt i Solstad-resepsjonen” (2000:8). Samtidig påpeker Kvithyld i Solstad-antologien *Narrativt begjær* at ”sjøl om slike inndelinger er hensiktsmessige for å få oversikt over et slikt mangefasettert og sprikende materiale, vil det alltid være en fare for at det gjør oss blinde for de sidene som har åpenbare sammenhenger.” (Kvithyld, 2000:8) Dette er noe også Espen Hammer påpeker i *Anstendighet og revolt*. Også han anerkjenner at forfatterskapet kan deles inn i faser, samtidig skriver han at ”til tross for at Solstads skrivekunst utvikler seg, og til og med kan sies å gjennomløpe relativt klart adskilte faser, er det bare ved å ha [...] helheten for øye at man kan håpe på å gripe den fulle betydningen av det man leser.” (Hammer, 2011:7) Vi ser her en insistering på at det vil være fordelaktig å frigjøre seg fra den tradisjonelle fasetenkinga, for på den måten kunne se forfatterskapet fra andre og nye perspektiver.

Utgangspunktet for denne oppgaven ligger nært både Kvithyld og Hammer. Prosjektet mitt skal være å ha helheten for øye da jeg skal gjøre **en lesning av *Genanse og verdighet* i et intratekstuellt perspektiv**. Begrepet *intratekstuell* eller *intratekstualitet* brukes ofte om forhold innad i et verk, men jeg vil i denne oppgaven bruke en utvidet definisjon av begrepet. Min bruk av intratekstuell er inspirert av Steinar Gimnes’ bruk av begrepet i en artikkel om Ola Vikers forfatterskap. Der blir *intratekstuell* brukt om forhold mellom tekster og tekstbiter innenfor forfatterskapet. (Gimnes, 2007:41) Det er denne definisjonen som er utgangspunktet for mitt intratekstuelle perspektiv. Det ligger i ordet at *intratekstualitet* spiller på *intertekstualitet*. Selv om intertekstualitet på ingen måte er et enkelt begrep som det finnes én enkel definisjon på, kan man si at intratekstualitet er intertekstualitet innad i et forfatterskap. En forenklet definisjon av intertekstualitet er ”alle tenkelige forbindelser mellom tekster (likheter, forskjeller, forskyvninger, forutsetninger osv.)” (Lothe, Refsum og Solberg, 2007:100) Med denne definisjonen som utgangspunkt kan jeg si at med et intratekstuellt

perspektiv mener jeg at jeg skal se på hvilke forbindelser *Genanse og verdighet* har med resten av Solstads forfatterskap, og i lys av disse forbindelsene gjøre en lesning av romanen.

Denne metoden innebærer mer spesifikt at jeg for det første må gjøre en lesning av primært teksten, *Genanse og verdighet*. I tillegg innebærer det også at jeg må ha god oversikt over forfatterskapet i sin helhet. På denne måten kan jeg se linjer i forfatterskapet, se hvilke motiver og temaer som blir gjentatt, og ut ifra dette se på hva det gjør med forståelsen av denne romanen. Med andre ord vil Solstad i denne oppgaven ikke bare stå bak primært teksten, men også det meste av sekundærlitteraturen, det blir Solstad sett i lys av Solstad. Man kan selvfølgelig si at faseinndeling av forfatterskapet allerede er en konsekvens av en slik lesning, med tanke på at det er likheter i romanene som har gjort det naturlig å dele det inne i de ulike fasene. Samtidig ligger det en fare for å ekskludere interessante aspekter ved romanene hvis man blir for fokusert på at de må passe inn i den ene eller andre fasen. Målet for denne oppgaven er å se sammenhenger som overskrider fasene, og på den måten kunne forstå gåten Elias Rukla enda bedre.

1.1.1. Et problematisk perspektiv?

Man er kanskje nødt til å spørre seg om et slikt forfatterperspektiv i dag har gått ut på dato. Etter nykritikkens inntog ved inngangen til det 20. århundre har forfatterens betydning i litteraturvitenskapen blitt redusert, og da er det kanskje på sin plass å drøfte dette forfatterskapsperspektivet som jeg har valgt i denne oppgaven. I artikkelen *Forfatterskap som studieobjekt. Nokre ettertanker*, skriver Atle Kittang om problemer rundt det å studere forfatterskap. Et av de problemene han tar tak i er først og fremst knyttet til forfatterskapsbiografier, og at de ikke kan komme utenfor ”dei komplikasjonane i forholdet mellom ’liv’ og ’verk’ som moderne litteraturteori så sterkt har bidratt til å synleggjere.” (Kittang, 1990:28) Nå er ikke denne oppgaven noen biografi, og forholdet mellom liv og verk skal i utgangspunktet være uproblematisk. Et intratekstuelle perspektiv betyr ikke at lesninga skal være verken historisk-biografisk eller intensjonell. Selv om deler av Solstads litteratur er nært knyttet til hans liv, og han ytrer meninger som sammenfaller med de meningene man kan finne i litteraturen hans, er det litteraturen som skal være studieobjektet. Det er likevel nødvendig å spørre seg om hva som hører innenfor kategorien Solstads litteratur, hører for eksempel hans sakprosa med der? Jeg har valgt å også inkludere Solstads sakprosa i kategorien Solstads litteratur fordi jeg anser det som en viktig del av hans forfatterskap.

Min interesse ligger altså i *tekstene* til Dag Solstad. Likevel er det vanskelig å komme unna arven etter det 20. århundrets avvisning av forfatterens betydning i litteraturvitenskapen. Roland Barthes erklærte forfatterens død, ”både som institusjon, som biografisk person, og

som hermeneutisk omdreiningspunkt” (Kittang, 1990:30), og med denne erklæringen i bakhodet kan man hevde at selv om tekstene har en felles forfatter er dette irrelevant. Kittang påpeker flere problemer rundt forfatterskapsstudier, men han kommer ikke med noen entydige svar på de problemene som reises. Likevel stopper det ham ikke fra å studere forfatterskap, og han trekker fram sine studier av Rimbaud og Hamsun for å vise hvordan han selv har løst det. For selv om noe av svarene på problemene rundt et forfatterskapsperspektiv mangler sier han at det ”likevel førekjem [...] meg innlysande at både Rimbauds og Hamsuns tekstar har eit preg, eit særpreg, som skiljer dei ifrå andre tekstar og som gjer det naturleg å knyte dei saman til individuelle tekstlege ’kroppar’.” (Kittang, 1990:38) Dette mener jeg også i stor grad gjelder Solstad. Det er et særpreg i Solstads forfatterskap som gjør at det er naturlig å knytte det sammen til ”en tekstlig kropp”, og av den grunn mener jeg at et intratekstuelte perspektiv er hensiktsmessig. I det hele tatt mener jeg at det er hensiktsmessig å kunne belyse litteraturen med ulike metoder og perspektiver fordi det gir oss en bredere forståelse av litteraturen. Atle Kittang har en gang skrevet at ”stor [...] litteratur er stor [...] i kraft av sin slitestyrke. Den ikke berre toler, men *vinn seg* på å bli lesen om att.” (Kittang, 2009:107) Om det er stor litteratur Dag Solstad skriver er ikke denne oppgavens oppgave å svare på, likevel vil jeg med utgangspunkt i Kittang-sitatet si at om det er slik at Solstad skriver stor litteratur, vil det si at litteraturen hans ikke bare tåler et nytt perspektiv, men også vil vinne på det. Derfor mener jeg også at å lese *Genanse og verdighet* i et forfatterskapsperspektiv vil være verdifullt, til tross for de uløste problemstillingene rundt forfatterens betydning.

Et problematisk aspekt som er mer av den praktiske typen, har med denne oppgavens omfang å gjøre. Solstads forfatterskap er omfattende, og selv om *Genanse og verdighet* er en relativt kort roman rommer den mange interne forbindelser til resten av forfatterskapet. Det kan være en fallgrube å bli for ambisiøs, at man prøver å bite over for mye, slik at i stedet for at det blir en lesning av romanen blir det en oppramsing av motiver og temaer som romanen har til felles med resten av forfatterskapet. Dette er kanskje ikke uinteressant i seg selv, men det vil ikke bidra til en dypere forståelse av *Genanse og verdighet*. For å unngå dette må jeg være selektiv når jeg velger hva det skal fokuseres på, og slik jeg ser det betyr dette at jeg må gjøre utvalg på to områder. For det første betyr det at jeg nødvendigvis må velge bort noen interessante aspekter ved selve romanen. For det andre er jeg nødt til å velge ut noen få elementer fra forfatterskapet fordi det er umulig å ta for seg alle de intratekstuelle forbindelsene som finnes. Det er med andre ord mange valg som må tas, og når jeg velger hvilke tekster som skal belyse *Genanse og verdighet* vil jeg velge de tekstene jeg føler kan belyse romanen på best mulig måte. Videre i dette kapitlet vil jeg nå danne et bakteppe for

lesninga ved å først presentere forfatterskapet og kort presentere noen linjer i forfatterskapet. Deretter vil jeg komme med en presentasjon av selve romanen og presentere hva jeg skal ta for meg i analysedelen i oppgaven.

1.2. Dag Solstads forfatterskap

Siden Dag Solstad debuterte som forfatter har det snart gått femti år, noe som er en god indikator på at det er et omfattende forfatterskap. Debuten kom i 1965 med novellesamlinga *Spiraler* og innleder forfatterskapets første fase, gjerne kalt den modernistiske fasen. (Rottem, 1997:120) Denne novellesamlinga plasserer seg i den europeiske modernismetradisjonen, der Kafka, Beckett, Camus og Sartre er blitt utpekt som inspirasjonskilder. (Rottem,1997:122) Novellene har ikke forankring i tid og rom, noe som *ikke* kan sies å kjennetegne den senere Solstad. Det som derimot kjennetegner den senere Solstad er at det alltid finnes en lengsel etter ett eller annet, noe også denne novellesamlinga inneholder. Med Solstads andre utgivelse, kortprosasamlingen *Svingstol*, er det sagt at han skiftet til en estetisk posisjon preget av nyenkelhet og konkretisme. (Andersen, 2001:500) Denne vendingen erklærer han i et foredrag der han sier ”at tingene måtte tillegges verdi i seg selv og ikke bare tjene som ’symbolfunksjoner av (et) indre univers’.” (Rottem, 1997:123) Det er imidlertid påpekt at forskjellen mellom *Spiraler* og *Svingstol* ikke er så stor som det ofte blir framstilt som. ”I begge finner vi en sterk følelse av å befinne seg i eksil, av å være utvist fra og utenfor Lykken, Meningen og Det Gode Liv.” (Hammer, 2011:30) Det er vel ikke å overdrive om jeg sier at denne følelsen deles av flere av Solstads helter.

I 1969 kom Solstads debutroman *Irr! Grønt!*, og også denne utgivelsen hadde i likhet med *Svingstol* nærmest en programerklæring i forkant. I artikkelen *Nødvendigheten av å leve inautentisk* skriver Solstad om forfatteren Witold Gombrowicz og hans form-begrep. Dette begrepet er knyttet til forholdet mellom identitet og roller. Kort sagt handler det om at det ikke finnes noen autentisk identitet bak de rollene som mennesket spiller, og at ”friheten består i å ha bevissthet om eget rollespill.” (Andersen, 2001:500) Geir Brevik, hovedpersonen i *Irr! Grønt!*, ”har gjennomskuet livets rollespill.” (Rottem, 1997:127) Han er altså svært bevisst sine roller, blant annet som lærer og ikke minst som ung mann. En konstellasjon som dukker opp i denne romanen og som vi finner igjen gjennom hele forfatterskapet, er et trekantforhold. I dette tilfellet er det Geir Brevik og de to venninnene Benedikte Vik og Brit Winkel. Geir får Brit til å hjelpe seg med å iscenesette et spill ovenfor Benedikte. Dette spillet går ut ”på å få Brit Winkel til å avsløre falskheten i Benedikte Viks eksistens på en slik måte at Benedikte forstår at snarere enn å være fri, er hun, slik hun har opptrådt, innesperret i sine

egne uttrykk.” (Hammer,2001:63) Den rollen som Geir vil avsløre er rollen som ”fullkommen kvinne”, og med hjelp fra Brit tar han rollespillet til det ekstreme.

Med *Arild Asnes, 1970* (utgitt 1971) markerer Solstad en overgang fra en modernistisk til en politisk sosialrealistisk fase, men i stedet for å plassere romanen i den ene eller den andre fasen er det mer korrekt å kalle den for en overgangsroman. Rottem omtaler det som ”en modernistisk roman som peker utover seg selv – mot en annen form for diktning og mot en annen form for livsbetraktning enn den vi forbinder med modernismen.” (1997:129) Romanen handler om forfatteren Arild Asnes og hans omvendelse fra uavhengig sosialist til maoistisk kommunist, og blir derfor også omtalt som omvendelsesroman. (Andersen, 2001:501) Når det gjelder formen på romanen så skriver Hammer at ”Solstad [begynner] å kultivere den saklige, distanserte, ja til tider nærmest essayistiske [...] og litt slentrende stilen som vi kjenner fra mye av det senere forfatterskapet.” (2011:66) Denne essayistiske stilen henger sammen med at det i romanen ikke skjer mye på handlingsplanet, men at store deler av romanen består av Asnes sine mentale reaksjoner på det som skjer. (Rottem,1997:129) Denne essayistiske stilen med vektlegging av hovedpersonens refleksjoner og tanker rundt det som foregår er noe som vi kan kjenne igjen fra senere i forfatterskapet, deriblant *Genanse og verdighet*. Slikt sett kan vi si at *Arild Asnes, 1970* ikke bare peker framover mot sosialrealismen, men også stilistisk sett mot resten av forfatterskapet.

Solstads sosialrealistiske fase på 1970-tallet hadde sammenheng med Solstads tilslutning til AKP (m-l), og i likhet med flere av hans forfatterkolleger skulle litteraturen de skrev tjene partiets sak. (Andersen, 2001:501) De romanene som ga ut under denne fasen var *25. September-plassen* og krigstrilogien som består av *Svik. Førkrigsår, Krig. 1940* og *Brød og våpen*. I tillegg ga Solstad ut skuespillet *Kamerat Stalin, eller familien Nordby* som i dag kun er å finne på mikrofilm. (Hammer, 2011:84) Romanene fra denne tiden finnes derimot i nye opplag, selv om interessen for disse i ettertid ikke har vært like stor som for det øvrige av forfatterskapet. Alle romanene er fra arbeidermiljø og skildrer ”dagligliv, politisk oppvåkning, indre strid og særlig konflikten mellom sosialdemokrater og kommunister.” (Ibid.) Målet med denne litteraturen var å skrive for folket og for å tale revolusjonens sak, men allerede samme år som *Brød og våpen* kom ut erkjente Solstad at forsøket som arbeiderforfatter hadde lidd nederlag. (Rottem, 1997:132-133) Dette var kanskje første tegn på enda en ny vending i forfatterskapet.

I 1982 kom *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelse som har hjemsoekt vårt land*¹, og denne romanen markerer den vendingen i forfatterskapet som Solstad varslet samtidig som hans siste sosialrealistiske roman kom ut. *Gymnaslærer Pedersen* og de to andre romanene fra 80-årene er preget av et politisk selvoppgjør, men man kan også finne noe sårt og sorgfullt over dette oppgjøret, det er med andre ord preget av ambivalens. (Rottem, 2013) I *Gymnaslærer Pedersen* møter vi for andre gang en lærer som hovedperson. Vi følger Knut Pedersen fra han ankommer Larvik som nyutdannet lektor og hans vei inn i AKP (m-l). Denne romanen har gjerne blitt lest som ”en harselerende utlevering av de mest lattervekkende sidene ved m-l-bevegelsen, [...]”, men er også ”en dypt alvorlig, ja endog tragisk roman.” (Rottem, 1997:135) I sin neste roman, *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige*, tar Solstad til motmæle mot oppfatninga som mange hadde av *Gymnaslærer Pedersen*. Han skriver inn seg selv som forteller, og vi får skildret et (fiktivt!) møte mellom Solstad-fortelleren og bokas hovedperson, AG. ”Solstad” misliker AGs oppfatning av *Gymnaslærer Pedersen* som en farse, og protesterer med ikke bare ett, men to brøl. Det er imidlertid ikke dette som er viet mest plass i romanen. I motsetning til den foregående og den etterfølgende romanen foregår det ikke i et AKP (m-l)-miljø. Romanen handler om arkitekten AG som skiller seg fra sin kone og flytter til Romsås fordi han har en sosialdemokratisk lengsel til folket. AG får derimot problemer med å finne ”folket”, men han blir etter hvert involvert i et trekantforhold da han blir kjent med ekteparet Ylva og Bjørn på andre siden av gangen. Dette får etter hvert fatale følger for ekteparet når AG innleder et forhold til Ylva.

Med *Roman 1987* er vi igjen tilbake i AKP (m-l)-miljøet. Romanen er Fjords beretning om sitt liv som journalist, student, deretter som lektor i historie, senere høyskolelektor, som trer inne rekkene til AKP (m-l). I motsetning til gymnaslærer Pedersen så selvproletariseres høyskolelektor Fjord, og han blir på Mesna Kartongfabrikk til fabrikkens blir stengt sju år senere. Hammer påpeker at Fjord lider av kjedsomhet, og han knytter denne kjedsomheten til en mangel på ”en dypere, historisk konstituert og autoritativ mening med det som skjer.” (2011:137) Han finner ikke den meningen han leter etter i noe av det han gjør, ikke i journalistyrket eller lektoryrket, og heller ikke etter å ha tredd inn i arbeidernes rekke. Dette med å ikke finne mening kan sies å peke framover mot 90-tallsromanene til Solstad.

Nok en vending i forfatterskapet kommer med *Ellevte roman, bok atten* i 1992, og vi er da kommet til den fasen hvor *Genanse og verdighet* har sin plass. Som tidligere nevnt

¹ Fra nå av omtalt som *Gymnaslærer Pedersen*.

består denne fasen av fire enkeltstående romaner som har visse likhetstrekk som har gjort det naturlig å sette de sammen til en fase i forfatterskapet. I *Ellevte roman, bok atten* møter vi Bjørn Hansen som frivillig setter seg i rullestol som en protest mot tilværelsens meningsløshet. Den påfølgende romanen i forfatterskapet er *Genanse og verdighet* som kom ut i 1994. I 1996 kom *Professor Andersens natt*, en roman som handler om at Professor Andersen blir vitne til et mord uten å varsle fra til noen om det, og om tiden i etterkant av dette. Espen Hammer skriver at ”når professor Andersen ikke anmelder mordet, så er det i protest mot en samfunn uten absolutter” (2011:173) Med andre ord kan vi se at professor Andersen i likhet med Bjørn Hansen føler behovet for å protestere mot noe. Denne fasen avsluttes i 1999 med *T. Singer*. I denne romanen møter vi T. Singer som etter å ha flyttet til Notodden blir gift og får en stedatter med på kjøpet. Når kona til T. Singer dør tar Singer med seg stedatteren til Oslo og oppfostrer henne der.

Ifølge Solstad er *T. Singer* den siste romanen han har skrevet. (Hammer, 2011:188) Dette utsagnet kan nok virke litt uforståelig, for Solstad kom med tre utgivelser første tiåret på 2000-tallet, og ettertiden vil vise om dette kan regnes som en ny femte fase i forfatterskapet. Den første utgivelsen dette tiåret, *16.07.41*, kom i 2002, og har elementer fra Solstad eget liv. Store deler av denne romanen tar oss med langs gatene i Berlin, men den avsluttes i Norge når Solstad kommer for sent til sitt eget gymnasjubileum og han ender opp med å bare skue inn på denne begivenheten. Denne romanen inneholder åtte relativt lange fotnoter, og disse kan muligens være et frampek til Solstad påfølgende utgivelse, *Armand V. Fotnoter til en uutgravd roman*, som består utelukkende av fotnoter. Her blir vi kjent med Armand V som til tross for sin radikale overbevisning jobber som diplomat og ambassadør. Denne uutgravde romanen inneholder i tillegg til Armands historie en god del metakommentarer fra fortelleren sin side. Solstads foreløpig siste utgivelse kom i 2009 og der møter vi en gammel kjenning fra forfatterskapet. I *17. roman* har Bjørn Hansen fra *Ellevte roman, bok atten* sluppet ut fra fengslet etter at han ble tatt for forsikringssvindelen vi ble vitne til første gang vi ble kjent med ham. Vi får i *17. roman* høre hvordan livet hans har vært etter at han slapp ut fra fengslet, og vi følger ham til Bø hvor han skal møte sønnen sin for første gang siden det ble avslørt at han aldri egentlig var lam.

Parallelt med sine skjønnlitterære utgivelser har Solstad også skrevet artikler og essays, der han ofte kommenterer litteraturen sin, eller gir uttrykk for sitt syn på litteratur generelt. Mange av disse tekstene har blitt samlet i de tre utgivelsene *Artikler om litteratur 1966-1981, 14 artikler på 12 år +3 essays* og *Artikler 1993-2004*. I tillegg har han gitt ut *Medaljens forside* som er et oppdragsverk anledning 150-årsjubileumet til Akers mek.

Verksted (Rottem, 1997:141), og han har i samarbeid med Jon Michelet gitt ut flere bøker fra flere fotball-VM gjennom tidene.

I denne gjennomgangen av forfatterskapet har jeg presentert forfatterskapet slik det tradisjonelt gjøres, altså i ulike faser, men som sagt er utgangspunktet for denne oppgaven at det finnes linjer i forfatterskapet som overskrider disse fasene. Jeg har pekt på noen av disse linjene i løpet av denne forfatterskapsoversikten, blant annet at en vanlig konstellasjon i flere av Solstads romaner er et trekantforhold. For å nevnte noen romaner der denne konstellasjonen dukker så gjelder det blant annet i *Irr! Grønt!*, *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige* og i *Genanse og verdighet*. I forbindelse med Solstads to første utgivelser nevnte jeg at der er det en følelse av å være utenfor noe, og at denne følelsen deles av flere av Solstads helter. Hovedpersonene har en tendens til å lengte etter noe annet fordi de på en eller annen måte ikke føler seg hjemme der de er. I tillegg er den typiske hovedpersonen i forfatterskapet en intellektuell, og flere av heltene er lærere. Blant Solstads lærere finner vi Elias Rukla, og hans lærerrolle skal jeg se på senere i denne oppgaven. Et annet gjentakende motiv som i og for seg kan virke enkelt, er at flere av romanene åpner med en mann med en koffert som enten venter på å dra fra eller ankommer en togstasjon. Dette motivet får mer mening om man ser det i overført betydning. Alle disse mennene har hver sin bagasje, enten er den blytung eller lettere enn det kan virke som, men de har alle til felles at de har med seg denne bagasjen til en nytt sted til en ny start.

Politisk tematikk kan også sies å være et gjennomgangstema for Solstad. Det er lett å knytte den politiske Solstad kun til AKP (m-l) og den sosialrealistiske fasen, men politisk tematikk ser vi også senere. Geir Hjorthol har i sin doktorgradsavhandling skrevet om forholdet mellom litteratur og politikk i tre av Solstads romaner, og han skriver at det ”at eg har valt berre éin opplagd ”politisk roman” i undersøkingsmaterielt mitt, kan takast som teikn på eit ynskje om å opne opp for eit anna perspektiv på det ”det politiske” i litteraturen enn som engasjert ”tendensdiktning”. (2011:16) Den politiske Solstad er altså ikke bare knyttet til AKP (m-l), men også etter denne perioden. Også etter AKP (m-l)-tiden engasjerer Solstad seg i det som skjer i samfunnet, og uttaler gjerne sin samfunns- og kulturkritikk både i skjønnlitteraturen og i artikler.

De motivene og temaene som jeg har nevnt her er bare et utvalg av forbindelser vi kan finne i Solstads forfatterskap. I tillegg dette bindes også forfatterskapet sammen av den lett gjenkjennelige ”Solstad-stemmen”. Denne stemmen kjennetegnes av lange setninger med innviklet syntaks, gjerne ispedd mange digresjoner, og man finner den på tvers av faser, handlingsforløp og tematikk. På mange måter henger denne stilen sammen med det

essayistiske hos Solstad. Som tidligere nevnt begynte Solstad tidlig å utvikle den essayistiske stilen som gjennomgående i de fleste av romanene. Typisk er at det ikke alltid foregår så mye på handlingsplanet, men at det er betraktninger og kommentarer på det som skjer, enten det er fortelleren som trer fram med sine betraktninger eller at det er lengre passasjer med fri indirekte tale hvor hovedpersonens tanker blir framstilt.

Som vi ser er det mange elementer gjennom hele forfatterskapet som inviter til å se tekstene i sammenheng, men selv om man finner mange elementer som går igjen i hver roman betyr det ikke at om du har lest en roman av Dag Solstad så har du lest alle. Det dette betyr, og det er det som er utgangspunktet for denne oppgaven, er at om man leser alle romanene vil man få en enda bedre forståelse for hver enkelt roman.

1.3. Om *Genanse og verdighet*

I *Genanse og verdighet* møter vi Elias Rukla, en lettere alkoholisert lektor i 50-årsalderen. Han bor i Oslo sammen med sin kone, og har jobbet som lektor i norsk ved Fagerborg videregående skole i 25 år. Vi blir introdusert for ham en mandagsmorgen i oktober, og det er noen få timer denne mandagen som utgjør fortellingens tid på nåtidsplanet. Romanen åpner med at vi møter Elias idet han tar farvel med sin kone for å gå på jobb, og avslutter med at vi forlater ham i villrede i Oslos gater noen timer senere. I løpet av romanen får vi lese om hva som skjer mellom de to tidspunktene, men det som utgjør store deler av romanen er en analepse der vi får høre om livet til Elias fra hans studiedager og fram til nåtiden i romanen. Parallelt med det som skjer på handlingsplanet er det også gjennom hele romanen lengre essayistiske sekvenser. Fortelleren i romanen er en tredjepersonsforteller, men fokaliseringa ligger stort sett hos Elias slik at det forekommer mye fri indirekte tale. Dette gjelder også i de essayistiske sekvensene, og på den måten får man inntrykk av at man kommer nært inn på Elias' tanker. På grunn av at fortelleren ligger såpass nært Elias stort sett gjennom hele romanen har jeg tatt tolket det slik at analepsen er et tilbakeblikk som Elias gjør for seg selv mens han vandrer rundt i Oslos gater.

Den første delen av denne romanen kan sies å ta opp en tråd fra Solstads foregående roman, *Ellevte roman, bok atten*, i og med at det også i denne romanen blir viet en god del plass til Ibsens *Vildanden*. Mens det i *Ellevte roman, bok atten* er en oppføring av stykket, får vi i *Genanse og verdighet* følge lektoren i en dobbelttime i norsk der de jobber med Ibsens stykke. En nærmere analyse av disse to romanene i lys dette stykket av Ibsen ville vært et interessant prosjekt. Det kunne kanskje også vært aktuelt å ta med *Professor Andersens natt* i en slik analyse, fordi også her dukker Ibsen opp, men denne gangen som hovedområdet til

professor Andersen. Dette vil derimot ikke være et tema i denne oppgaven, men jeg vil likevel ta utgangspunkt i Elias sin interesse for dette Ibsen-stykket. For mens Elias leser fra stykket får han nærmest en åpenbaring, ”han hadde kommet på sporet av noe som han tidligere ikke hadde gitt akt på når han skulle forstå *Vildanden*.” (Solstad, 1994:7) Åpenbaringa gjelder et av stykkets biroller, dr. Relling, og Elias begynner å forfølge det sporet han har kommet inn på resten av timen. Han ber elevene bla fram og tilbake for å lese de samme replikkene om og om igjen. Denne insisteringa på å forfølge dr. Relling kommer til å være utgangspunktet for kapittel 2 i denne oppgaven.

Etter at Elias atter en gang ber om en opplesning høres et høyt oppgitt sukk fra klasserommet. Selv om dette irriterer Elias, velger han å overhøre sukket, men erkjenner i sitt stille sinn at han egentlig ikke hadde tort å si fra.

Og dette kom ikke av feighet, han så på sin frykt som et uttrykk for de vaklende strukturene han selv representerte, og som gjorde en viss forsiktighet fra hans side, ikke minst fordi hans unge elever til tross for sin selvbevissthet, ikke var klar over den samfunnsmessige styrken *de* representerte. (Solstad, 1994:35)

Timen ender med at Elias i sin irritasjon ikke klarer å fortsette med *Vildanden*, men gir bare noen praktiske beskjeder før han lar elevene gå. Samtidig med det som skjer på handlingsplanet i klasserommet, får vi også lengre essayistiske innslag med fri indirekte tale der vi får innblikk i hva Elias tenker på. Han tenker blant annet over elevene, deres kjedsomhet og hvordan den har forandret seg fra han selv var elev og fram til denne timen. Han mener å ha observert en forandring i kjedsomheten som fyller klasserommet. Tidligere har kjedsomheten vært noe som var en del av det å være elev, det var noe elever og lærere var innforstått med. Nå kan Elias derimot observere at elevene kjeder seg på den annen måte, de er nå dypt fornærmet over at de kjeder seg, noe Elias ser i sammenheng med en forandring i samfunnet. Både den frykten Elias har i forhold til sine elever, og den kjedsomheten han tenker på kommer til å være tema i kapittel 3.

Etter denne heller mislykka timen bestemmer lektor Rukla seg for å dra hjem for å jobbe. I det han kommer ut i skolegården prøver han å slå opp paraplyen sin, men han får det ikke til. Han prøver flere ganger, men den gang ei:

Da brast det for ham. Han sto ute i skolegården på Fagerborg videregående skole, i friminuttet, og forsøkte å få opp sin paraply. Men så fikk han det ikke til. Rundt om ham sto skolens elever i hundrevis og noen av dem måtte ha sett på ham. Nå var det nok! Han gikk raskt bort til vannfontenen, og dengte paraplyen mot den i vilt raseri. Han slo og slo paraplyen mot vannfontenen, og han kjente at metallet i stanga begynte å bli mørt, og at spilene knakk. Det gledet ham, og han slo og slo. (Solstad, 1994:38)

Elias fortsetter å maltraktere paraplyen mens flere og flere elever samler seg omkring ham. Det hele toppet seg når han roper ”fytte” og ”flesketryne” til ei jente som står og ser på ham, før han forsvinner ut av skolegården. Det er altså denne episoden som er den største gåten i *Genanse og verdighet*, og det er motivasjonen bak dette utbruddet som skal utforskes i oppgaven.

Fra skolegården fortsetter Elias ut i Oslos gater. Der går han rundt og tenker over hvilke konsekvenser dette vil ha for ham. En ting er han klar på, ”det var at dette var slutten på 25 års virke som offentlig oppdrager i den norske skole.” (Solstad, 1994:39) Han anser dette som et uopprettelig fall, uansett hvor mye rektor og kollegaene vil prøve å overtale ham. Det han derimot bekymrer seg mest for er sin kone. Tanken på hans kone får ham til å tenke på da han traff henne for første gang, den gang som kjæresten til hans beste venn, Johan Corneliusen. Dette fører igjen til en erindring om hvordan Elias ble kjent med Johan, og vi får en anelse som går tilbake til Elias’ studiedager.

Elias Rukla ble kjent med Johan Corneliusen i 1966 da de begge studerte ved det filosofiske institutt på Universitetet i Oslo. Første gangen Elias la merke til Johan skjønte Elias at det ikke var hvem som helst, ”Det ble visket om ham på Filosofisk institutt at han hadde en stor framtid foran seg.” (Solstad, 1994:46) I tillegg til hans faglige begavelse var Johan også sosialt begavet, og han var ofte midtpunktet i en krets. Elias ønsket også å være en del av kretsen rundt Johan, for han trodde at det ville berike livet hans. En dag bommer Johan en røyk av Elias, noe som blir starten på ett og et halvt døgn fylt av sport, filosofi og fest. Etter dette blir de på tross av at de var veldig ulike, gode venner, og Elias får bekreftet sine antagelser:

Vennskapet med Johan Corneliusen beriket ham. Johan Corneliusen livsappetitt var enorm, og førte til at de to levde et svært hektisk og godt studentliv. Med studier og fester, med diskusjoner og planløs jakt på livet, og lykken. Johan Corneliusen var så allsidig i sine interesser og skiftet så ubesværet mellom dem, at Elias Rukla, som jo fulgte ham på det meste, aldri hadde hatt en så intens følelse at han levde. (Solstad, 1994:58)

En ting som fascinerte Elias spesielt mye var Johans evne til å kaste seg over alle sine interesser med like stor analytisk lidenskap, om det så var filosofi eller sport.

Elias blir etter hvert ferdig med studiene sine og begynner å jobbe som lektor på Fagerborg videregående skole. Corneliusen holder da fortsatt på med sine filosofistudier, og blir etterhvert erklært marxist. Vennskapet mellom de to fortsetter som før, ”bare en ting forandret seg, og det var at Johan Corneliusen plutselig insisterte på å presentere Elias Rukla

for en dame han hadde truffet.” (Solstad, 1994:63-64) Denne damen var Eva Linde. Elias syntes Eva Linde var ubeskrivelig vakker, og han omtalte det som høytid da han møtte henne for første gang. Forholdet mellom Eva og Johan utvikler seg raskt, med samboerskap etterfulgt av bryllup i 1970, og de får datteren Camilla samme året. I løpet av denne tida fortsetter Elias å være Johans venn, helt fram til 1976, da Elias får en telefon fra Johan som befinner seg på Fornebu flyplass, klar til å reise fra alt til fordel for New York. Og da Elias spør om Eva og Camilla svarer Johan, ”dem overlater jeg i din varetekt.” (Solstad, 1994:71)

På dette tidspunktet i analepsen får vi nok en analepse, der vi får høre hva det var som skjedde med Johan før han plutselig dro til New York, og også her ligger fortelleren stort sett nær Elias’ synsvinkel. I 1972 hadde Johan fullført magistergraden i filosofi. Deretter skjedde det ikke stort. Det var på forhånd knyttet store forventninger til Corneliussen, men han fikk ikke noen stilling på det filosofiske instituttet, han søkte ikke på et stipend i Tyskland som han ble oppfordret til, og endte opp med å få et forskningsstipendiat i halv stilling, samtidig som han underviste litt i filosofi. I løpet av disse årene var Elias en nær familievenn, ”han syntes han var med dem på alt.” (Solstad, 1994:72) Elias var med på middager, turer og spedbarnsstell. I tillegg var Elias og Johan ofte ute på byen sammen, noe som ofte endte opp hjemme hos Eva og Johan hvor de to kameratene satt og diskuterte alt og ingenting. I tillegg til det som blir fortalt om hva Elias gjorde sammen med familien får vi også innblikk i tankene han har om Eva, om kvinner generelt og at han som 34-åring hadde gitt opp å finne seg en livsledsager. Det er også viet stor plass til refleksjon rundt Johan og tiden fram til hans avgjørelse om å dra, og det er tydelig at Elias har brukt mye tid i etterkant på å analysere og forstå hva som ledet fram til denne avgjørelsen. Elias mener at han i etterkant kan se et mønster som ledet opp til Johans avgjørelse, og dette mønsteret er knyttet til Johans forhold til marxismen. Johan gikk fra å snakke om marxismen som frigjøringsverktøy og til å bruke det til å forstå kapitalismen, så når Johan velger å gå inn i reklamebransjen for å utnytte den kunnskapen han har, hevder Elias at dette egentlig ikke kom overraskende på ham. I tillegg til dette har Elias også brukt årene etter at Johan dro til å tenke på det siste Johan sa til ham, ”dem overlater jeg i din varetekt.” (Solstad, 1994:86) Denne replikken forvirret Elias, og han har aldri blitt klok på om det var sarkasme eller et oppriktig ønske.

I løpet av de årene før Johan drar får ikke Elias noen egen familie, det får han ikke før etter at Johan drar, og Eva Linde og datteren Camilla flytter inn hos ham. Samboerskapet mellom Elias Rukla og Eva Linde ender etter hvert i ekteskap, og vi får en god del refleksjoner som Elias gjør omkring samlivet deres. Han reflekterer også om Eva og hennes ubeskrivelige skjønnhet, og at denne skjønnheten hadde ført til at det var noe bortskjemt ved

hende. ”Det hvilte noe bortskjemt ved henne, som var uløselig knyttet til hennes ubeskrivelige skjønnhet, og som hun selv foraktet, men som hun ikke greidde å fri seg fra, fordi denne bortskjemtheten var behagelig for henne.” (Solstad, 1994:96) Tankene til Elias avslører også en usikkerhet hos ham om hvorvidt Eva elsker ham, og om hun egentlig lengter etter noe annet.

Også forholdet Elias har til sin stedatter blir skildret, og hans refleksjoner rundt dette forholdet. Han tenker mye på at han kun er hennes stefar, ikke far. ”Han ønsket ikke et sekund å ta fra Camilla savnet av hennes far, for det hadde han ingen rett til. Derfor var han alltid litt reservert vis-à-vis henne.” (Solstad, 1994:96) Elias ønsker ikke å erstatte Johan, det er fortsatt Johan som skal være faren til Camilla, og det er derfor Elias presser på for at Camilla skal holde kontakt med Johan via brev. Det er også han som overtaler Eva til å la Camilla dra til USA for å besøke faren sin, selv om det er med en viss angst om at hun ikke skal komme tilbake. Camilla kommer derimot tilbake, og bor sammen med sin mor og stefar fram til hun blir 19 år.

I 1989, det året Camilla flyttet ut, var det tretten år siden Eva ble Elias’ kone, og hennes skjønnhet hadde nå begynt å falme. Denne forandringen hos Eva blir møtt med vemod hos hennes mann, og han savner de overraskede blikkene han brukte å få når han ble sett sammen med sin vakre kone. Også hos Elias har det oppstått en forandring.

For det hadde skjedd noe med ham som han hadde vanskelig for både å forstå og å forsones seg med. Og det var en gradvis tiltagende følelse av å være samfunnsmessig satt ut av spill. Det plaget ham sterkt, og han syntes det var oppsiktsvekkende at det skulle forholde seg slik. Men det var liksom lite av det som ble budt ham som samfunnsmenneske som interesserte ham tilstrekkelig lenger. (Solstad, 1994:105)

Elias bruker kveldene til å tenke over dette, samtidig som han drikker sin øl og akevitt og snakker med seg selv. Han opplever blant annet sitt daglige møte med norske medier som et personlig nederlag for ham som samfunnsmenneske, fordi mediene ikke lenger stimulerer ham. Han føler at de ikke lenger henvender seg til ham, og på grunn av dette føler han seg opprørt og dypt såret. Han savner også noen å snakke med, han savner ”den løpende samtalen, som alltid hadde betydd så mye for Elias.” (Solstad, 1994:113) Den eneste Elias snakker med nå er seg selv. Heller ikke på lærerværelset som er befolket av 40-50 personer med et stort kunnskapsforråd klarer Elias å starte en slik samtale som han lengter så sårt etter. Ikke en gang da en av kollegaene referer til Hans Castorp i Thomas Manns roman *Trollfjellet* klarer Elias å starte en samtale med utgangspunkt i dette, selv om han blir veldig begeistret over denne referansen. Han ønsker også å bli bedre kjent med denne kollegaen, men i stedet for å

snakke direkte til ham, oppfører Elias seg på en nesten forfølgeraktig-måte. ”Ja, han trengte seg faktisk inn på ham, men uten at kollegaen merket det. Satte seg ved siden av ham i de små friminuttene [...], og han ventet på at han skulle si noe. Noe som lignet på det han hadde sagt, noe som kunne gi ham det samme merkverdige løft.” (Solstad, 1994:123) Da det ikke skjer at kollegaen sier noe som begeistrer Elias, og Elias heller ikke klarer å snakke til ham, blir det ikke noe av den samtalen som han lenger så intenst etter.

Elias bruker altså kveldene sine til å sitte alene å tenke, mens Eva ligger og sover. I tillegg til hans tanker om å være samfunnsmessig satt ut av spill, tenker han mye på romaner og historie, og det er et essayistisk innslag der han reflekterer rundt det han kaller 1920-tallsromaner. Her blir det ramset opp forfattere som Proust, Kafka og Mann, forfattere som Elias anser som 1920-tallsforfattere uavhengig om de skrev på 20-tallet eller ikke. Elias fantaserer også om å være på audition hos disse 1920-tallsforfatterne, og anser Thomas Mann som den eneste forfatteren som ville ha vurdert å bruke Elias som enten hoved- eller biperson. Også Eva blir viet en god del tanker disse kveldene, og vi får innblikk i hvordan Elias nå savner hennes skjønnhet og ynde. Vi får også vite at Eva denne høsten da Elias mister besinnelsen i skolegården, har begynt på et treårig høyskolestudium for å bli sosialarbeider. Og selv om Elias ikke forstår hennes motivasjon til å bli nettopp dette, er han fornøyd med at hun gjør det. Men det er også dette som skaper mest bekymring når han står i Oslos gater denne mandagen i oktober, og han vet han er ferdig som lektor. ”Hvordan skulle det da gå med hun som var hans kone? Hun som nettopp hadde begynt på en tre-årig utdanning ved Sosialhøgskolen, og som var avhengig av hans inntekt?” (Solstad, 1994:143) Det er dette lektor Elias Rukla står og tenker på når vi forlater ham i Oslos gater.

1.4 Problemavklaring

Utgangspunktet for denne oppgaven er at enkeltromaner i Solstads forfatterskap kan forstås enda bedre om man lar forfatterskapet være konteksten for lesninga av romanene. Som jeg har nevnt tidligere har *Genanse og verdighet* mange forbindelser til resten av forfatterskapet. Dette gjelder for eksempel trekantkonstellasjonen mellom Elias, Eva og Johan som speiles i flere av Solstads romaner, eller far-(ste)barn-motivet som tematiseres i flere romaner. Også framstilling av Eva som kvinne, med et overfladisk fokus på det ytre kjenner vi igjen fra for eksempel *Ellevte roman, bok atten*, men også andre romaner. Som hovedperson kan vi også si at Elias er typisk for Solstad, en intellektuell som ikke føler at han passer helt inn, i tillegg er han én av flere lærere som vi støter på. Også stilistisk er *Genanse og verdighet* en typisk Solstad-roman, med lengre sekvenser med essayistisk stil. Man kan ramse opp større eller

mindre slike interne forbindelser mellom romanene, men som sagt er ikke dette poenget i denne oppgaven. Poenget er å bruke noen av disse forbindelsene når jeg ser nærmere på det jeg innledningsvis satte jeg spørsmålstegn ved, nemlig ”paraply-episoden” i *Genanse og verdighet*.

Hvorfor maltrakterer Elias Rukla paraplyen sin til det ugjenkjennelige? Målet for denne oppgaven er altså å forstå hva som motiverer raseriet til Elias. Raseriet framstår nesten som en gåte fordi det er vanskelig å tro at det er paraplyen i seg selv som er årsaken. Elias har riktignok en mislykket undervisningstime i forkant, men på grunn av denne voldsomme reaksjonen er det også vanskelig å tro at det bare er denne ene mislykkede norsktimen som ligger bak. Likevel tror jeg mye av svaret er å hente i nettopp denne timen. Som jeg påpekte i gjennomgangen av *Genanse og verdighet* ovenfor vier Elias stort sett hele timen til biperson dr. Relling i Ibsens *Vildanden*. Elias er så oppslukt av denne bipersonen at man fort kan mistenke at det ikke bare er bundet til hans faglige interesse, men at denne interessen også kan ses som en personlig interesse. Dette skal jeg se nærmere på i kapittel 2, ”Roller og identitet”, der jeg vil knytte interessen for bipersonen dr. Relling til Elias sitt forhold til Johan Corneliussen. Parallelt med Elias sin intense undervisning om dr. Relling får vi som nevnt ovenfor innsikt i Elias sine tanker. Han tenker over sitt forhold til elevene, og vi får innsikt i at Elias frykter styrken fra sine elever. I tillegg får vi høre om hvordan Elias mener at elevenes kjedsomhet har forandret seg og at Elias knytter denne forandringen til en forandring i samfunnet. Jeg mener at deler av raseriet kan knyttes til Elias sine tanker om elevene, og hvordan dette har sammenheng med Elias sitt raseri skal jeg se nærmere på i kapittel 3, ”Kulturkritikk”.

2. Roller og identitet

Han snakket, doserte. Midt i fjerde akt. Der hvor fru Sørby dukker opp hjemme hos Ekdals og forkynner at hun skal gifte seg med grosserer Werle, og der Ekdals losjerende dr. Relling er til stede, og han leste [...]: ”Relling (dirrer litt i stemmen): Dette her er da vel aldri sant? Fru Sørby: Jo, snille Relling, dette er riktignok sant.” Mens han leste kjente han en ulidelig spenning, for med ett mente han at han hadde kommet på sporet av noe som han tidligere ikke hadde gitt akt på når han skulle forstå *Vildanden*. (Solstad, 1994:7)

Sporet Elias Rukla har fått ferten av gjelder bipersonen dr. Relling i *Vildanden*, og idet Elias begynner å forfølge dette sporet er vi inne i en tematikk som ikke er fremmed i Dag Solstads forfatterskap, nemlig roller eller rollespill. I *Genanse og verdighet* kretser rolletematikken tilsynelatende omkring en birolle i et skuespill, men når lektor Rukla velger å bruke en dobbelttime på denne birollen er det nærliggende å undre seg over om det egentlig handler om noe mer? For er det slik at Elias’ intense interesse for dr. Relling kun bunnar i en faglig interesse, eller berører Relling noe i Elias sitt eget liv? Gjør åpenbaringa angående dr. Relling noe med Elias sin egen rolleforståelse? I mine øyne reiser den interessen som Elias viser for dr. Relling en del spørsmål som er mer retta mot Elias sin rolle enn mot den birollen han blir så oppslukt av. Av denne grunn tror jeg at en viktig nøkkel for å forstå romanen ligger i dette med rolle og rolleforståelse. Som sagt er ikke rolletematikk fremmed for Solstad, allerede på 60-tallet viste Solstad en stor interesse for tematikken da han i debutromanen *Irr! Grønt!* utforsket forholdet mellom identitet og roller, og derfor er det en veldig interessant tematikk å se på i et intratekstuelte perspektiv. På grunn av oppgavens omfang må jeg gjøre et utvalg fra forfatterskapet, og siden ingen av Solstads romaner tematiserer rolle i like stor grad som *Irr! Grønt!* vil jeg først og fremst se på rolletematikken i forhold til denne romanen. Videre vil jeg derfor først gi en kort oppsummering av hva rolletematikken i *Irr! Grønt!* går ut på, deretter vil jeg argumentere videre for hvorfor jeg mener *Genanse og verdighet* tar opp i seg den samme tematikken, før jeg går nærmere inn i analysen.

Utgangspunktet for Solstads utforskning av roller og identitet i *Irr! Grønt!* var Witold Gombrowicz ”Form”-begrep, som Solstad skriver om i artikkelen *Nødvendigheten av å leve inautentisk*. Der forklares menneskets form som ”alt det som menneskene manifesterer seg gjennom; handlinger, ansiktsuttrykk, språk, institusjoner, bevegelser, kropp, ideer m.m.” (Solstad, 2000:127) Det er altså snakk om måten vi oppfører oss på, måten vi utfører våre roller på, og det som betinger vår oppførsel ligger i den enkelte situasjon man står ovenfor. Konsekvensen Solstad (og Gombrowicz) trekker av dette er at

All den stund Formen blir noe mennesket tar på seg for å møte utfordringen fra noe som er der fra før av, bestemt av andre, blir mennesket aldri identisk med seg selv. [...] Det betyr at vi ikke skal identifisere oss med vår form, våre manifestasjoner, våre ideer, vår måte å være på. Det betyr at de som virkelig identifiserer seg fullt ut med det de gjør, lever et liv uten innsikt og følgelig også et løgnaktig liv. Vår eneste mulighet til å leve et etter omstendighetene menneskeverdige liv ligger i å opprettholde en distanse til den måten vi opptre på.” (Solstad, 2000:27-128)

Dette er altså en teori om at vi ikke *er* det vi utgir oss for å være, i alt vi gjør spiller vi bare roller, og konsekvensen må derfor være å ha en distanse til våre roller hvis ikke lever man ikke et ærlig liv. Solstad påpeker at dette er et menneskebilde der mennesket er en spiller, og for å kunne være en god spiller må man være bevisst i forhold til hvordan man spiller sine roller. I og med at man ikke kan fri seg fra å bli påvirket av andre i alt man gjør, mener Solstad at man ikke kan snakke om frihet. I stedet for frihet bruker han begrepet *frigjøring*. Frigjøring handler ikke om å frigjøre seg fra rollene i den betydning å finne en autentisitet bak rollene, men det handler om nettopp det å være en god spiller slik at rollene ikke har makt over deg, men at du har makt over rollene.

Ifølge Gombrowicz form-teori er altså autentisitet ikke mulig, og i den forbindelse trekker Solstad fram det som Gombrowicz kaller ”den inautentiske helt”. Hovedpersonen i *Irr! Grønt!*, Geir Brevik, må i stor grad sies å være denne type helt, ”altså en helt som nekter å identifisere seg med formen. For at en slik helt skal kunne gjøre opprør mot sin egen maske og sine omgivelser kreves det at han er bevisst.” (Solstad, 2000:129) Geir Brevik er veldig bevisst i de rollene han har, og prøver å gjøre opprør, blant annet mot rollen som ”ung” som han føler et stort ubehag ved: ”Han kunne ikke lenger være ung, for når han skulle være ”ung”, skammet han seg for å utføre de ritualer som var forbundet med det. [...] Med all sin elde visste han at når han var ”ung” var han slik de gamle bestemte hvordan det var å være ”ung”. (Solstad, 2001a:10-11) Geir Brevik prøver altså å fri seg fra rollen som ”ung”, men i visse situasjoner, som for eksempel når han skal invitere Benedikte Vik ut på kino, går han likevel inn i denne rollen, men da med en bevissthet om at den rollen han går inn i er nødvendig for å oppnå det han ønsker. Geir Brevik prøver altså gjennom å være bevisst å fri seg fra rollene som andre pålegger ham, men finner han egentlig noe alternativ? Hammer skriver i *Anstendighet og revolt* at ”Geir Brevik er en ulykkelig bevissthet. Han føler seg fanget i formene og rollene, men ser ikke noe alternativ til dem.” (2011:57) Romanen bekrefter i så måte Gombrowicz’ teori om at det ikke finnes noen identitet bak rollene, bare at løsrivelse fra en rolle fører til at man går inn i en ny rolle, for eksempel fra ”ung” til ”olding”.

Konsekvensen må da nødvendigvis bli at man må leve med rollene, om enn med den ulykkelige bevisstheten som Geir Brevik har.

Rolletematikken i *Irr! Grønt!* er altså knyttet til identitet på den måten at den viser oss at det ikke er noen identitet bak rollene, noe som betyr at man ikke kan unngå å spille roller i møte med sine omgivelser. I *Genanse og verdighet* derimot, er tematikken tilsynelatende knyttet til en birolle i et skuespill, så den oppmerksomme leser legger nok merke til at det i utgangspunktet er snakk om to ulike rolle-begreper. Likevel vil jeg argumentere for at vi i *Genanse og verdighet* kommer inn i en rolletematikk beslektet til den i *Irr! Grønt!*, selv om veien til denne tematikken er via en rolle i Ibsens *Vildanden*. Til tross for at Elias har undervist om *Vildanden* i 25 år har han tidligere ikke helt forstått hva dr. Relling har i stykket å gjøre. Denne mandagen derimot kommer han på sporet av noe angående funksjonen til dr. Relling, og dobbelttimen blir brukt på å prøve å forstå denne funksjonen. ”Han snakket. Om dr. Relling, en biperson i skuespillet *Vildanden*, som han nå var oppslukt av, og som han, bevare meg mine ord! hadde rett til å være oppslukt av, som lektor i norsk i en avgangsklasse på Fagerborg videregående skole.” (Solstad, 1994:25) At en norsklektor viser et større engasjement for et Ibsen-stykke enn folk flest er nok å forvente, men det overdrevne engasjementet han viser for en birolle gjennom en hel dobbelttime faller kanskje utenfor normen. Dette gjør at man kan begynne å lure på om interessen for dr. Relling er noe mer enn ren faglig interesse. For hvorfor gjør Elias plutselig denne oppdagelsen nå, etter å ha jobbet med dette stykket i 25 år?

Man skulle nesten tro at sporet Elias kommer inn på treffer en nerve hos ham selv, at det ligger en personlig interessene der. Et tegn på at det faktisk er noe i norsktimen som får Elias til å tenke på seg selv finner vi når Elias går inn på lærerværelset etter timens slutt: ”Han prøvde å smile, overbærende, over livet og sin egen rolle i det, men fikk det ikke til.” (Solstad, 1994:37) Her ser vi at han faktisk tenker over sin egen rolle i livet, og i det faktum at han ikke kan smile overbærende kan noe av årsaken til hans raseri over den stakkars paraplyen like etter timens slutt ligge. Når Elias i tillegg begynner å se tilbake på sitt eget liv er det tydelig at det er noe som har utløst et behov hos ham til å granske sitt liv nærmere, og min teori er altså at det er noe Elias gjenkjenner i seg selv i dr. Relling som utløser dette behovet. Denne gjenkjennelsen er knyttet til biperson-rollen, for det blir etter hvert tydelig at Elias i stor grad har vært preget av at han har hatt birolle i sitt eget liv. Det er på grunnlag av dette at jeg vil hevde at det ikke er så stor avstand mellom rolletematikken i *Genanse og verdighet* og *Irr! Grønt!* som det først kan se ut som. Begge romanene tematiserer på sin måte hvordan de sosiale interaksjonene vi tar del i bestemmer hvilke roller vi har i livet, og derfor

mener jeg at *Irr! Grønt!* kan være med på belyse rolletematikken i *Genanse og verdighet*. De to viktigste relasjonene Elias har hatt i sitt liv er til Eva Linde og Johan Corneliusen. Jeg har i denne oppgaven valgt å fokusere på vennskapet til Johan Corneliusen, men en nærmere analyse av forholdet mellom Eva og Elias ville vært interessant i et intratekstuellt perspektiv. Jeg vil imidlertid si noe om ekteskapet, men da vil fokuset være på hvordan Johan er en del av deres forhold.

2.1 ” Som den skyggen av Johan Corneliusen jeg er.”

Vennskapet mellom Elias og Johan er det eneste nære vennskapet til Elias som vi får høre om, og det er ingen tvil om at det betyr mye for Elias. Han er stolt over å være venn med Johan, og han går så langt som å tenke at: ”Johan Corneliusen var så allsidig i sine interesser og skiftet så ubesværet mellom dem, at Elias Rukla, som jo fulgte ham på det meste, aldri hadde hatt en så intens følelse at han levde.” (Solstad, 1994:58) Selv om det er tydelig at vennskapet betyr mye for Elias, er det deler ved vennskapet jeg vil sette spørsmålstegn ved. Det er en ting at Elias føler at han lever når han er med Johan, men man får etter hvert inntrykk av at Elias kun *lever i skyggen* av Johan. Det blir fort tydelig at i relasjonen mellom Johan og Elias er det Johan som står for hovedrollen, mens Elias er i birollen. Denne rollefordelinga kan vi allerede se i skildringa av deres første fylledøgn sammen, i velkomsten de får når de ankommer festene: ”De ringte på, og Johan Corneliusen ble hilst gledesstrålende velkommen, de gled rett inn i selskapet.” (Solstad, 1994:49) Nesten det samme skildres på den neste festen de ankommer: ”De dro dit opp, ringte på en dør, og den som åpnet hilste Johan Corneliusen gledesstrålende velkommen.” (Solstad, 1994:54-55) Det er påfallende at på begge disse festene er det kun Johan som blir hilst velkommen, det er ikke et eneste ord om at Elias ble hilst på noen som helst måte, som om han faktisk er en fysisk skygge som man ikke tenker nevneverdig over. Det er nettopp i relasjonen til Johan at vi kan se likheten mellom Elias og dr. Relling, Elias er kun en birolle i likhet med dr. Relling.

Er det dette Elias oppdager den mandagen han gjennomgår *Vildanden* med klassen? At han alltid var en birolle i forhold til Johan. Og er det dermed dette som forårsaker raseriutbruddet hans? Det kunne naturligvis ha vært en slik plutselig selvinnsikt som ligger bak engasjementet angående dr. Relling, hadde det bare ikke vært for at dette var noe Elias hadde innsikt i selv allerede på den tiden:

Han var seg også bevisst at når Johan Corneliusen dukket opp, så regnet de andre med at også han, Elias, var i nærheten, og skottet kort til siden, for å få stadfestet dette, som et faktum, som en del av Johan Corneliusens framtrekkelser. Dette smigret ham, selv om han var fullt

klar over at for de andre var han en person i skyggen av Johan Corneliusen. (Solstad, 1994:56-57)

Vi ser at Elias hadde en bevissthet om at når han var med Johan så ble han automatisk en biperson, men til tross for at han nesten bokstavelig talt er skyggen til Johan, setter han altså stor pris på å være med ham. Spørsmålet er da hvorfor han er tilfreds med å være i denne rollen hele tiden. Er det virkelig så fantastisk givende å være med Johan at det er verdt å alltid stå i skyggen? Som vi har sett har Elias, i likhet med Geir Brevik, en viss bevissthet omkring den rollen han blir plassert i når han er med Johan, så hvorfor ikke prøve å bryte ut av den, og heller tre inn i en rolle som hjelper ham ut av skyggen?

Den relasjonen som Elias og Johan har kan speiles i relasjonen mellom venninneparet Benedikte Vik og Brit Winkel i *Irr! Grønt!*. Første gangen Geir Brevik ser disse kvinnene sammen tenker han over hvor forskjellig de er:

Så satt det to kvinner i sofaen. Brit Winkel var ikke uskjønn. Men det gikk ikke an å karakterisere henne som vakker (i hvert fall ikke nå da hun satt ved siden av sekretæren Benedikte Vik); hun virket svært ordinær, noe som også ble understreket av den måten hun kledde seg på. [...] Ved siden av Benedikte ble dette fatalt. Det ble så opplagt tydelig når de to satt side om side i sofaen at her hadde man en variant av det klassiske venninnemønstret: den vakre og den mindre vakre. Og dette klassiske mønster var så åpenlyst, så udiskutabelt bygd opp omkring kontrasters utstråling, og det ga alltid rom for følgende refleksjon ad årsak og virkning: Hvem bruker hvem? Bruker den vakre den mindre vakre for å fremtre desto vakrere, uimotståelig skjønn, mot en så grå kontrast som mulig, eller bruker den mindre vakre den vakre for å få del i skjønnheten som stråler ut omkring den vakre? (Solstad, 2001a:142-143)

Hvem bruker hvem?, lurer Geir Brevik på. Dette spørsmålet er nok betimelig å stille angående forholdet mellom Elias og Johan også. I likhet med Benedikte og Brit er de to kameratene nokså forskjellige. Nå er riktignok forskjellene mellom venninnene mer fokusert på utseende enn det er for Elias og Johan, men det er i begge relasjonene en viss ubalanse som gjør at man automatisk vil undre seg over det. Johan er den som tilsvarende Benediktes rolle, han er den med mest utstråling og sosial begavelse, mens Elias som kan sammenlignes med Brit, mangler den utstrålingen og de sosiale egenskapene som Johan har. Så spørsmålet blir da, hvem bruker hvem?

I *Irr! Grønt!* oppdager Geir Brevik etter hvert at Benedikte, som er en utmerket spiller, bruker vennskapet til Brit til sin fordel. Også i tilfellet i *Genanse og verdighet* er det fort gjort å tenke at det er Johan som "bruker" Elias, i og med at det er han som framstår som den beste spilleren av de to, han er den med en sosial begavelse, og det meste de to vennene begir seg ut på ser ut til å skje etter hans initiativ. For å utdype dette mer vil jeg se på et utdrag som viser hvordan Geir forstår Benedikte og Brit:

Hvorfor var Benedikte Vik så uimotståelig? Hvorfor kunne hun beherske sine omstendigheter? Mot hennes kinn: en munn. Utenfor hennes kropp: en amøbeaktig bløt munn som var vendt mot henne, bekreftende. Hemmeligheten: sin egen munn i et annet ansikt. Sin egen munn som snuser mot ansiktet, utenifra, blindt bekreftende. [...] Hvilken betydning har våre liv hvis det ikke utenfor oss selv finnes en munn som kan åpne seg og fortelle oss om det? Som myter. Benediktes egen munn (den konvensjonelle i hennes eget ansikt) kunne ikke fortelle noen myter om Benedikte Viks liv, fra munnen i henne ansikt blir alle historie anekdoter. Først når munnen utenfor oss selv forteller våre historier, kan de bli myter, sanne, objektive, fulle av mening. Stakkars de mennesker som ikke har noen munn utenfor sitt eget ansikt! Så fattige deres liv må være! Hvor de må få sine egne ord i vrangstrupen der de sitter, bundet til stoler, og beretter anekdoter fra sitt liv! Men Benedikte Vik hadde en munn i Brit Winkels ansikt, og hun kunne derfor overføre anekdotene fra sin lenkede munn til Brit Winkels munn. (Solstad, 2001a:182-183)

Hvis man ser bort ifra det absurde med å ha en munn utenfor sitt eget ansikt og i noen annens, og heller ser på hva dette egentlig betyr, mener jeg at dette sitatet kan utdype relasjonen mellom Johan og Elias. Slik jeg forstår dette sitatet så handler det om at det du gjør, eller de rollene du ønsker å spille, først får betydning når andre enn deg selv bekrefter dette. Så når det står at Benedikte har sin egen munn i Brit sitt ansikt betyr dette at Brit gjennom sin væremåte i forhold til Benedikte bekrefter den statusen som Benedikte ønsker å ha. Jeg tror at deler av vennskapet fra Johan sin side bunner i dette. På samme måte som Brit har Benediktes munn, har også Elias Johans munn i den forstand at Elias gjennom sin væremåte i forhold til Johan bekrefter hans status. Elias vil i grunnen ikke tenke noe særlig over hvorfor Johan foretrekker hans selskap, og sier at det er på grunn av at "[...] hvis jeg fant ut hva det var, ville det enten forsvinne, eller forandre seg til sin usympatiske motsetning, [...] eller det vil vise seg å være noe mindreverdige, noe som setter både Johan og meg i et mindre flatterende lys." (Solstad, 1994:57) Dette som Elias omtaler som mindreverdige eller mindre flatterende foreslår han kan være "f.eks. at det Johan liker ved meg er at jeg forsøker så godt jeg kan skjule at jeg beundrer ham så sterkt, tenkte Elias." (Ibid.) Her kan vi se at Elias streifer innom ideen om at vennskapet fra Johan sin side bunner i Elias sin beundring, noe som kan sammenlignes med munnen til Brit som bekrefter myten om Benedikte.

Geirs tankerekke om Brit og Benediktes munn i *Irr! Grønt!* kan kanskje forstås bedre gjennom René Girards teori om "det mimetiske begjær". Denne teorien er interessant fordi at i likhet med Gombrowicz' teori om roller og inautentisitet som Solstad utforsker i *Irr! Grønt!*, så vektlegger også Girards mimetiske begjær at man som menneske ikke kan unngå å bli påvirket av andre og deres oppførsel. Girards forklaring av det mimetiske begjær har blitt brukt i forbindelse med Solstad sitt forfatterskap tidligere, men da gjerne i forhold til kjærlighetsforholdene, blant annet av William Mishler (*Det mimetiske begjæret. Ei lesing av*

Dag Solstad mot Henrik Ibsen), og Per Bjørnar Grande (*Dag Solstad og det mimetiske begjær*), men jeg mener at det mimetiske begjær kan være med på å belyse relasjonen mellom Elias og Johan også. Det ville også være interessant å se på forholdet mellom Eva og Elias fra dette perspektivet, men av hensyn til den plassen som er til rådighet må jeg velge bort dette. I korte trekk handler det mimetiske begjær om at man begjærer noe eller noen fordi noen andre begjærer det først, i dette ligger det at ”begjæret sjelden er knyttet til en gjenstands egenverdi. En gjenstand får verdi idet den begjæres av en annen.” (Grande, udatert.) Geir Breviks tanker om Benediktes munn i Brits ansikt kan minne om det mimetiske begjær fordi det sier noe om at det ikke nødvendigvis er noe ved Benedikte selv som har verdi, men hun får verdi gjennom Brits bekreftelse av henne, altså vil det for en tredjeperson oppstå et mimetisk begjær. Dette kan igjen gi et svar på det som er en gåte for Elias, nemlig hvorfor Johan foretrekker hans selskap, Johan får en verdi gjennom Elias fordi Elias tydelig beundrer, og dermed bekrefter Johans verdi overfor en tredjepart.

Dette med å ha en munn i noen annens ansikt kan forklare vennskapet fra Johan sin side, men det gir ingen forklaring på hvorfor Elias finner seg i den birollen han har. Tvert imot viser det Elias sin tragedie som kan sies å være er en av ”[de] stakkars [...] mennesker som ikke har noen munn utenfor sitt eget ansikt!” (Solstad, 2001a:183) I og med at Elias finner seg i å ha en birolle i forhold til Johan, mener jeg at det må være noe som gjør at det er verdt det å stadig være i denne posisjonen, For selv om Elias ikke har sin munn i Johans ansikt kan det likevel være mulig han bruker Johan omtrent på samme måte som Geir Brevik foreslår at ”den mindre vakre får ta del i skjønnheten som stråler omkring den vakre.” (Solstad, 2001a:143) Også fra Elias sin side av vennskapet mener jeg det er hensiktsmessig å trekke inn det mimetiske begjær.

Allerede da Elias bare hadde hørt hvasket om Johan, og observert ham på avstand, hadde han en viss idé om hvordan det ville vært å kjenne ham: ”Men da Johan Corneliussen litt seinere, etter at kretsen hadde løst seg opp, gikk forbi sammen med to andre studenter, grep han seg i å misunne dem, fordi det alt nå forekom Elias Rukla at å være på talefot med Johan Corneliussen måtte berike ens liv.” (Solstad,1994:47. Mine understrekinger) Det som er interessant er at Elias ikke reflekterer noe over *på hvilken måte* det å være på talefot med Johan ville beriket livet hans. Hvis man skal ta dette i betraktning i forhold til det mimetiske begjær, så er det fordi hans ”begjær” etter å bli kjent med Johan ikke skyldes noe i Johan selv, men fordi noen andre begjærer ham. Hvis vi ser på hva Elias legger merke til når han observerer Johan sammen med andre kan man se at dette kan stemme:

En gang så han ham stå midt i en flokk med studenter og diskutere. Elias Rukla la da merke til at han sto og solte seg i glansen fra sine med-studenter, ikke minst de kvinnelige. De lyttet til hans argumenter, og det var åpenbart at de likte å være i nærheten av ham og høre på det han sa. [...] Det var midt i en diskusjon, og Elias Rukla la merke til at når Johan Corneliussen hadde snakket ferdig, og en annen student hadde ordet, [...] så var det stadig Johan Corneliussen de så på. De ventet på at han skulle svare, ja de så fram til det med forventning, særlig de kvinnelige studentene. (Solstad, 1994:46. Mine understrekninger.)

Som man kan se av understrekingene i dette utdraget er Elias like opptatt av å se på kretsen rundt Johan som på Johan selv. Dette må i tillegg tas i betraktning av første gangen Elias la merke til Johan. Dette skjedde i en filosofiforelesning og Johan stilte foreleseren et spørsmål:

For Elias Rukla hadde spørsmålet virket helt alminnelig, det dreide seg om en distinksjon mellom to begreper som for ham hadde virket ganske enkle, men foreleseren så svært betuttet ut og sto bom stille i minst to minutter før han henvendte seg til den spørrende studenten, og snakket direkte til ham, både den stund som var igjen av timen, og helt til nye studenter strømmet inn i seminarrommet [...]. Av dette sluttet Elias Rukla at den spørrende studenten ikke var hvem som helst, noe som viste seg å stemme. (Solstad, 1994:45-46)

Også i dette utdraget kan vi se at Elias først og fremst la merke til hvordan foreleseren svarte Johan, ikke det Johan selv sa eller gjorde. I begge disse to sitatene kan vi altså se at det er på grunn av måten andre oppfører seg på ovenfor Johan, som gjør at Elias blir nysgjerrig på ham. Det er ikke hva som blir sagt eller gjort av Johan som teller, for eksempel når han observerer Johan i kretsen så hadde ikke Elias engang hørt *hva* de diskuterte, så det kunne ikke være det som vekket hans begjær. Det er mye som tyder på at det er interessen, eller begjæret, hos de andre som gjør Johan så interessant for Elias, med andre ord, begjæret hos Elias er mimetisk og skyldtes ikke først og fremst en egenskap ved Johan selv.

Både Johan sitt ønske om *å ha* Elias som venn, og Elias sitt ønske om *å bli* venn med Johan kan til dels forklares ut ifra teorien om det mimetiske begjær. I tillegg kan det mimetiske begjær kan også gi oss et svar på hvorfor Elias ikke har noe imot å stå i skyggen av Johan hele tiden. Dette mener jeg på grunnlag av det er mye som tyder på at Elias håper at den samme mekanismen skal virke på ham selv også:

Men siden det likevel viste til at det var et åpenbart faktum at Elias Rukla var Johan Corneliussens venn, så måtte det bety at det også måtte være noe ved ham, i de andres øyne. Selv undret Elias Rukla seg ofte over hva det kunne være. Det måtte være noe ved ham som gjorde at Johan Corneliussen foretrakk hans selskap framfor selskapet til andre, som tilsynelatende virket både mer spirituelle, morsommere, mer utadvendte, og også mer åpne vis-à-vis Johan Corneliussen enn det han var. Men hva det kunne være for noe, var en gåte for ham, og han tenkte det var best å ikke tenke for mye på hva det kunne være for noe. (Solstad, 1994:57)

Understrekningene viser at til tross for at Elias har en bevissthet rundt sin egen (bi)rolle, er han tilsynelatende tilfreds med denne rollen. Denne tilfredsheten skyldes at når han nå har rollen som Johans venn, birolle eller ikke, så må det være på grunn av at det er noe ved ham som gjør at Johan vil være hans venn. Elias er av den oppfatning at Johan har sett en verdi i ham som han ikke har sett selv. Når Johan har sett denne verdien, så må også andre ha lagt merke til dette, dermed må han være noe i andres øyne. Med andre ord gir kan man altså si at Elias bruker vennskapet til Johan for å få en viss verdi eller en viss identitet, og så lenge han har tro på at det å stå i skyggen av Johan har en slik positiv effekt, har han ingen grunn til å tre ut av skyggen.

2.2 Maskespill

Otto Hageberg skriver i essayet *Den store maskerade* om hvordan Knut Pedersen i *Gymnaslærer Pedersen* driver med et maskespill i forhold til sin egen fortid. (Hageberg, 1994) Dette maskespillet foregår både på handlingsplan og på tekstplanet, men det er sistnevnte jeg er interessert i. Hageberg påpeker at selv om det i romanen er en jeg-forteller som tilsynelatende skal være brutalt ærlig, så er det noe jeg-fortelleren unnlater å fortelle om, nemlig sin egen barndom. Han påpeker også at beretninga er skrevet ned i ettertid, som gir fortelleren muligheten til å fortolke og fordekke i etterkant. Grunnen til at jeg trekker fram Hagebergs artikkel er fordi jeg vil hevde at Elias Rukla også driver et slags maskespill på samme måte som Knut Pedersen. I motsetning til Knut Pedersen er ikke Elias Rukla fortelleren i *Genanse og verdighet*, så romanen er ikke Elias sin beretning på samme måte som *Gymnaslærer Pedersen* er Knut Pedersen sin. Likevel vil jeg påpeke at fokaliseringa i *Genanse og verdighet* stort sett ligger hos Elias, og på den måten får man inntrykk av at vi får innblikk i tankene hans. Med dette i betraktning kan analepsen i romanen ses på som Elias beretning om seg selv, til seg selv. På samme måte som i *Gymnaslærer Pedersen*, blir det meste i *Genanse og verdighet* fortalt i etterkant av begivenhetene. Dette mener jeg er et poeng i begge romanene (og for så vidt de fleste romanene i Solstads forfatterskap), for på denne måten kan man på ibsens vis se tilbake på fortida og få et annet perspektiv som gjør ting mer tydelig enn når man står midt i det. Man kommer likevel ikke unna at det retrospektive perspektivet gir mulighet for den som ser tilbake til å fortolke og fordekke aspekter som man vil holde skjult. Hageberg mener at Knut Pedersen gjør dette i sin beretning, og dette mener jeg at også Elias gjør. I og med at analepsen kan anses som Elias sin beretning om seg selv til seg selv, så blir ikke maskespillet Elias bedriver et spill i overfor noen andre, men overfor seg selv.

Hva er det jeg mener Elias driver et maskespill med? I forrige del så jeg på hvordan Witold Gombrowicz' teori som den er utforsket i *Irr! Grønt!* og René Girards teori om det mimetiske begjær kan gi oss et perspektiv på vennskapet mellom Elias og Johan. Det forklarer blant annet at Elias ikke trenger å tre ut av skyggen i rollen til Johan fordi han får en følelse av å ha viss verdi i andres øyne. Spørsmålet mitt er om dette egentlig er et maskespill. Elias ser ut til akseptere å være i skyggen til Johan fordi det betyr at han har verdi i andres øyne, men dette er en forklaring som nødvendigvis ikke er sann. Ettersom det meste i romanen formidles fra Elias sin synsvinkel har vi i grunnen bare hans ord på dette, det blir ikke bekreftet fra annet hold. Når Elias ser ut til å tenke at han ikke trenger ikke å gjøre opprør mot birollen fordi det gir ham en verdi i andres øyne, kan man få inntrykk av at han likevel *har evnen* til å gjøre opprør mot denne rollen, og dermed at han er en god spiller i *Irr! Grønt!*-betydning. Min tolkning er derimot at Elias trenger denne forklaringa fordi det er bedre å forholde seg til dette, enn å forholde seg til sannheten om at han ikke er i stand til å gjøre opprør. Tidligere har jeg nevnt at sammen med Johan følte Elias at han ”aldri hadde hatt en så intens følelse at han levde.” (Solstad, 1994:58) Bakgrunnen for denne intense følelsen var at Johan var så allsidig i sine interesser. Jeg tør påstå at det ikke bare er interessene som gjør vennskapet så attraktivt, men at det også gav Elias muligheten til å *kunne* leve. Med å leve mener jeg i dette tilfellet ikke å overleve, men å leve et sosialt liv, og i mine øyne er Elias avhengig av Johan for å kunne gjøre dette.

Elias sin avhengighet av Johan illustreres godt i dette sitatet: ”Han prøvde å rope til festen, han er jo her han også, men han får liksom ikke kontakt med noen. Forlatt, forlatt. Hvor er Johan Corneliusen? Hvorfor er det ingen som snakker til ham, enda han roper på dem?” (Solstad, 1994:55) Dette er fra en av festene Elias og Johan var innom det aller første døgnet de tilbrakte sammen, og slik jeg ser det gir det et tydelig bilde av Elias sin avhengighet. Uten Johan var han helt fortapt. Utdraget kan også leses som et frampek på hvordan det ble for Elias etter at Johan dro. I tiden som leder opp mot den skjebnesvangre mandagen på nåtidsplanen tenker Elias mye på at han savner det han kaller for den løpende samtalen. I savnet av den løpende samtalen er det stor grunn til å tro at det også ligger et savn etter Johan, i og med at store deler av den tiden de tilbrakte sammen var preget av samtale og diskusjon. Slik jeg tolker det ligger det likevel mer i savnet enn bare Johan som samtalepartner, men det er et savn etter den funksjonen Johan hadde, et bindeledd som gjorde det mulig for Elias å ta del i en samtale. At dette kan være tilfellet kan vi se på hvordan Elias beskriver sin egen deltakelse i de samtalene og diskusjonene han savner. Blant annet kan vi lese dette: ”Det var få ting som kunne oppildne ham mer enn å ha vært tilstede ved en samtale

eller diskusjon.” (Solstad, 1994:113. Min understreking.) Understrekingen viser et ordvalg som lyder litt merkelig i mine ører, det mest naturlige ville kanskje ha vært å sagt noe som *å delta* i en samtale eller diskusjon. Dette vitner om at det nødvendigvis ikke var det at han selv deltok i samtalene som var viktig, men at han hadde vært tilstede som tilskuer, og han tenker at ”selv om man skulle sitte hele kvelden uten å si et ord, så hadde man vært glødende med, og sittet spent og ventet på neste replikk fra en av de dominerende deltakerne.” (Solstad, 1994:114) Med andre ord så føler Elias at han var like mye deltaker om han ikke var med i samtalene, og det ga ham like mye glede. En forutsetning for at dette kunne skje var derimot at Elias var sammen men noen som faktisk kunne føre disse samtalene og diskusjonene, fordi han ser ikke ut til verken å kunne sette disse samtalene i gang, eller å holde en samtale gående av egen maskin.

At Elias er dårlig på å være deltakende i samtaler og diskusjoner er tydelig når vi kan lese om at når han likevel hadde noen replikker å komme med, så kunne han bruke altfor lang tid på å bestemme seg for om han våget å komme med de. Dette ser vi hindret hans deltakelse: ”Men før Elias Rukla fikk bestemt seg, så hadde samtalen tatt en ny vending, og Elias Ruklas oppfatning hadde ikke lenger noen interesse, fordi den ville virket som en sinke i den løpende samtalen.” (Solstad, 1994:115) I mine øyne betyr dette at hans refleksjoner ødelegger for hans deltakelse i samtalen, han er så selvbevisst at han aldri rekker å henge med i svingene. Dette mener jeg viser hvor avhengig Elias er av andre som holder en samtale i gang, og slik jeg tolker det er dette en funksjon Johan hadde. Når Elias i tiden som leder opp mot nåtidsplanet i romanen savner den løpende samtalen, forstår jeg det slik at han savner Johan, eller noen som kunne ha hatt den funksjonen som Johan hadde. Når Elias ikke klarer å ta opp tråden om Hans Castorp i Thomas Manns *Trollfjellet* som hans kollega bruker som en referanse for å beskrive sin allmenntilstand, så viser det at det er en sannhet i min påstand om at Elias ikke har evne til å starte og å holde i gang en samtale selv. Når Elias begynner å forfølge denne kollegaen er det tydelig at han ser muligheten til å ha den samtalen han savner, men han mangler evnen til å skape den kontakten som er nødvendig for å få den i gang. Det krever nemlig at han må slutte å være så selvbevisst som han er, og han må gjøre et opprør mot sin vante birolle, noe han tydelig ikke makter å gjøre. Det virker som om Elias bare har evnen til å innta en birolle fordi han er altfor avhengig av å ha en annen som spiller hovedrollen, på samme måte som en skygge som bokstavelig talt er avhengig av noen til å kaste skyggen for å eksistere.

Etter min mening tydeliggjøres Elias sin avhengighet av Johan og hans manglende evne til å gjøre opprør mot birollen også på en annen arena, nemlig når vi kommer til

kjærlighetslivet hans. I en alder av 34 år hadde Elias gitt opp å finne seg en livsledsager. I stedet for å finne seg noen å dele livet og skape sin egen familie med, blir Elias nesten som en del av familien til Eva og Johan:

Han syntes han var med dem på alt. Spiste middag sammen med dem, gikk på tur sammen med dem, tok del i spebarnsstellet (rett nok bare som interessert tilskuer), og han var med dem, enten dem begge, eller en av dem, på supermarkedet og handlet, da insisterte han å dele på regningen, men til gjengjeld blandet han seg inn i hva som skulle kjøpes inn. Overnattet hendte det at han gjorde, på sofaen i stua. (Solstad, 1994:72-73)

At Elias og Johan hang sammen som erteris i studietida er i grunnen ikke unaturlig, men når dette fortsetter etter endt studietid på den måten som vi ser i sitatet over, begynner det kanskje å bli litt underlig. Å ha en birolle i noen annens liv er for så vidt noe alle har, men i og med at dette framstår som den viktigste rollen Elias har utenom jobben, blir det nærmest som om han også har en birolle i sitt *eget* liv.

Det kan være naturlig å tro at grunnen både til at Elias tilbringer så mye tid med familien som han gjør, og til at han ikke skaffer seg sin egen familie er på grunn av Eva, at Elias egentlig elsket henne all den tid Johan var sammen med henne. Denne tanken er for så vidt Elias inne på også, men han avviser at det er årsaken til at han er så mye sammen med den lille familien: ”Det var altså ikke den sovende Eva som fristet Elias Rukla til å foreta denne nokså eiendommelige reisen til Grorud, men Johan Corneliussens selskap.” (Solstad, 1994:79) Elias er altså ikke fremmed for at han egentlig hadde elsket Eva alle de årene hun var gift med Johan, men det er Johan som er grunnen til at han tilbrakte så mye tid sammen med familien. Slik jeg ser det er dette en troverdig forklaring fordi jeg mener det har sammenheng med det jeg så på i forrige avsnitt, at Elias var avhengig av Johan for å kunne delta i et sosialt liv. Med andre ord så tolker jeg det slik at å være familievenn med Eva og Johan var den eneste måten Elias kunne delta i et familieliv. Elias mener derimot at det verken er på grunn skjult kjærlighet til Eva Linde eller at det er på grunn av manglende evner til å skape sosiale relasjoner. Overfor seg selv påstår han at årsaken til at han ikke fikk seg en kone og sin egen familie var at han var redd for å miste seg selv, og at han passet best som ungar. Denne forklaringa er etter min mening ikke helt troverdig, den ikke går helt overens med det inntrykket som jeg har fått av Elias. Når jeg ser på summen av det jeg har sett på i dette delkapitlet tror jeg at Elias driver med et maskespill overfor seg selv når han kommer med disse påstandene. Han vil forsøke å skjule sin avhengighet av Johan ved å komme med forklaringer som hevder at valget om å ikke finne seg en livsledsager er et bevisst valg fra

hans side, noe som i mine øyne ikke stemmer overens med det inntrykket vi ellers får av Elias.

Var Elias så avhengig av Johan som jeg påstår? Hvis han var det skulle jo Elias sitt liv ha klappet fullstendig sammen når Johan dro. Det gjorde det derimot ikke, og det faktum at livet hans ikke falt sammen burde være et tegn på at han ikke var totalt avhengig av Johan. Dette mener jeg har sammenheng med at han hadde en annen meningsfull rolle i livet sitt, nemlig lærerrollen, som jeg skal se nærmere på i neste kapittel. Et annet tegn på at han ikke var totalt avhengig av Johan er at han endelig klarte å finne seg en livsledsager etter at Johan dro. Dette kan tyde på at han endelig klarte å gjøre et opprør mot birollen, at det som skulle til var at Johan forsvant ut av bildet. Likevel må det påpekes at det ikke er ubetydelig at det er nettopp Eva Linde som får rollen som hans kone, fordi det betyr at selv om Elias endelig får seg en livsledsager er det ikke uten at Johan Corneliussen har en finger med i spillet. Man kan spørre seg om ikke ekteskapet med Eva kan ses på som det ultimate opprør, men måten dette skjer på gjør at denne forklaringen skurrer litt. Det er som om Elias trer inn i rollen som Evas ektemann nærmest som om han er Johans reserve som må trå til når den som opprinnelig har hovedrollen ikke lenger kan utføre sine oppgaver. Uten Johans bestemmelse om å forlate dem alle hadde Elias aldri blitt gift med Eva, noe Elias er fullt klar over: ”På den tida må imidlertid Johan Corneliussen ubevisst ha truffet den beslutning som gjorde Elias Ruklas utenkelige kjærlighet tenkelig.” (Solstad, 1994:79) Så selv om det var Elias som ba Eva ut på middag dagen etter Johan dro, og det var Eva som tok ”initiativet til at de skulle komme hverandre nær (Solstad, 1994:90), så hadde ikke dette vært mulig uten Johans bestemmelse om å dra. Ekteskapet skjer med andre ord ikke først og fremst på grunn av noe Elias selv tar initiativ til, men det skjer som følge av noe Johan tok initiativ til.

Hva med selve ekteskapet? Allerede fra første side i romanen er det tydelig at det er et visst rollespill ekteparet imellom, der kan vi lese at Elias tar farvel med sin kone: ”påfallende hjertelig, og i en tone som virket ekte, og som sto i sterk kontrast til hans irritable og hennes nokså dratte ansiktsuttrykk.” (Solstad, 1994:5) Videre i romanen blir det klart at ekteskapet alltid har vært preget av at Eva og Elias ikke er helt ærlige overfor hverandre, de spiller et slags spill. For eksempel sier Eva aldri at hun elsker Elias, noe som gjør at han blir forsiktig med å uttrykke sine følelser overfor henne, i stedet for å si ”jeg elsker deg” begynner han i stedet for å vise henne takknemlighet for alt hun gjør for ham. Også fra Eva sin side har Elias oppdaget at hun ikke viser han hvordan hun egentlig har det:

Nå og da, når hun trodde seg usett, eller når hun glemte at han var tilstede, så kunne hun se åndsfraværende rett fram for seg, og da hadde hun et sørgmodig uttrykk i ansiktet, ja hun så

ulykkelig ut. Men med en gang hun ble vár at hun hadde falt i tanker, og at han var i rommet, så skiftet hun uttrykk, til det stikk motsatte, hun lo mot ham, og prøvde å slette det uttrykk hun uforvarende hadde kommet i skade for å vise ham, og Elias ble fortvilet, for han forsto ikke hvorfor hun måtte skjule overfor ham at hun hadde vært ulykkelig et øyeblikk, ja selv ikke hvis hun hele tida hadde en ulykkelig grunnstemning i seg, så trengte hun å skjule det overfor ham, for han tálte at det forholdt seg slik, og også at han ingenting kunne gjøre for henne i den forbindelse.” (Solstad, 1994:95-96)

Vi ser altså at begge på ulike måter spiller roller overfor hverandre. Det er mye som kan tyde på at årsaken til at de spiller i stedet for å være ærlige overfor hverandre er fordi Johan lurar i skyggen. Elias er aldri helt sikker på Evas forhold til ham, og han tenker: ”var det slik at hun egentlig helst ville ha vært et helt annet sted, men at det var det ikke mulig for henne å være, og siden hun ikke kunne være der hun aller helst ville ha vært, så ville hun jo helst være der hun nå var, hos ham, og var det årsaken til tausheten hennes?” (Solstad, 1994:95) Som vi ser ligger det en tvil hos Elias, og det er nærliggende å tolke at årsaken til denne tvilen bunner i Johan, at det Elias egentlig lurar på er om Eva lengter etter Johan. Om denne tvilen er berettiget gir ikke teksten oss muligheten til å slå fast, men uansett så viser det at selv om Johan er på den andre siden av Atlanteren så kommer ikke Elias helt vekk fra skyggen hans.

Jeg startet dette kapitlet med å sette spørsmålstegn ved Elias sitt engasjement i biperson dr. Relling i *Vildanden*. Kanskje er det slik at når Elias setter spørsmålstegn ved funksjonen til Relling så setter han et spørsmålstegn ved sin egen funksjon i livet. Jeg har sett på hvordan Elias i likhet med Rellings rolle i stykket, har hatt en birolle i en av sine viktigste relasjoner, nemlig i sitt vennskap med Johan Corneliussen. Elias ser ut til å ha akseptert å stå i denne rollen fordi det gir han en viss verdi, om ikke i andres så i sine egne øyne. Samtidig har jeg også sett på muligheten for at dette er en forklaring Elias sier til seg selv fordi han egentlig ikke vil innse hvor avhengig han har vært av Johan. Selv ikke når Johan forlot ham til fordel for New York så kommer ikke Elias helt unna skyggen til Johan, i og med at Elias ikke klarer å komme unna tanken om at hans kone egentlig lengter tilbake til Johan. Kanskje er det erkjennelsen av sin egen manglende evne til å komme seg vekk fra skyggen til Johan som forårsaker raseriet over en defekt paraply? Raseriet som dukker opp etter norsktimen kan være en konsekvens av denne erkjennelsen, men når Elias ser tilbake på sitt liv kan det se ut som at han prøver å gjøre et maskespill overfor seg selv angående nettopp dette. Dette maskespillet som vises i gapet mellom Elias sine forklaringer og skildringa av hva Elias faktisk gjør, kan anses som Elias sitt forsøk på å tviholde på *sine* livsløgner. Hvis han ikke får ha sine livsløgner i fred innebærer det ikke bare at han må innse hvor avhengig han egentlig har vært av en annen person, han må også innse at selv etter at Johan dro makter ikke han helt

å komme vekk fra Johans skygge fordi tanken om at hans kone egentlig lengter tilbake til Johan ligger og lurert i bakhodet til enhver tid.

3. Kulturkritikk

En venn av meg skulle doktorere for den filosofiske doktorgrad. Han hadde helt fra han var tjue år vært betraktet som en stor filosofisk begavelse, og nå forelå endelig hans doktorgrad som drøftet spørsmål i forbindelse med Immanuel Kants filosofi. Intet mindre. Man skulle tro Gamle Festsal var overfylt av forventningsfulle og spente filosofilærere fra i hvert fall hele Norge, og at i hvert fall alle med tilknytning til Filosofisk institutt hadde sluttet åndeløse opp om denne begivenheten. [...] Men nei. Filosofene glimret stort sett med sitt fravær. [...] I salen satt det en god del av min venns venner (en god del av dem var selv filosofer, rett skal være rett), de var såpass tallrike at det var folk nok, men altså få av dem dette burde være, og egentlig var, en begivenhet for. (Solstad, 2001b:191-192)

Sitatet over er et utdrag fra Solstad essay *Om meddelelsens problem I* som opprinnelig er et foredrag for Norskseksjon av Lærerforbundet i 1996. Utdraget er fra en historie fra academia, nærmere bestemt Filosofisk institutt. Som utdraget forteller så hadde Solstads venn som skulle doktorere blitt ansett som ”en stor filosofisk begavelse” fra han var veldig ung, og med denne beskrivelsen er det nærliggende å la tankene gå til Johan Corneliussen i *Genanse og verdighet*. I tillegg når både den nevnte doktorgrad i essayet og Johan Corneliussens mastergrad omhandler Immanuel Kants filosofi er det ikke til å unngå å se paralleller mellom *Om meddelelsens problem I* og *Genanse og verdighet*. Parallellene er så tydelige at vi nærmest kan snakke om en direkte referanse til denne romanen.

Samtidig som det er paralleller er det også kontraster mellom disse to eksemplene. I utdraget fra essayet ovenfor ser vi at de som burde dukket forventningsfulle opp til den begivenhet som doktordisputasen var, ikke gjorde det. Solstad mener at dette er fordi de faktisk ikke anså det som noen begivenhet. Dette er i sterk kontrast til Johan Corneliussens prøveforelesning som ble ansett som en begivenhet mange år før den faktisk fant sted. Om begivenheten faktisk var så stor når tiden endelig var inne er Elias derimot usikker på:

Og hadde det ikke [...] vært en bi-klang i den begeistring som magisteravhandlingen hadde vakt? Elias Rukla hadde vært tilstede ved magister Corneliussens prøveforelesning, og deltatt i feiringen etterpå, og det hadde slått ham, så vidt, bare så vidt, for all del, at det var noe anstrengt i den feiring som ble Johan Corneliussen til del. Alle virket opptatt av å leve opp til at dette var en lenge imøtesatt begivenhet.” (Solstad, 1994:81-82)

Elias uttrykker altså skepsis til om magisteravhandlingen til Johan var en så stor begivenhet som det var ventet på forhånd, men til forskjell fra eksemplet i *Om meddelelsens problem I* blir avhandlinga og prøveforelesninga i *Genanse og verdighet* i det minste møtt med en antakelse om at det *er* en begivenhet, og alle prøver å leve opp til denne antakelsen. Det er altså snakk om to ulike holdninger til hva en disputas er verdt i disse to eksemplene. Johan Corneliussens prøveforelesning er lagt til 1972 mens den beskrevne disputasen i *Om*

meddelelsens problem I var angivelig i 1986, og hvis man ser disse to tekstene i ett ser vi altså at Solstad beskriver en holdningsendring i academia fra ett tiår til det andre ved å bruke så like, men likevel ulike historier.

Denne parallellen mellom *Genanse og verdighet* og *Om meddelelsens problem I* viser at det er en tydelig intratekstuell forbindelse mellom disse to tekstene, og denne tekstlige forbindelsen er et godt utgangspunkt for å se nærmere på sammenhengen mellom essayet og romanen. Samtidig er det ikke til å legge skjul på at Solstad i essayet kommer med en god del kulturkritikk som er rettet særlig mot skolen og media, og de meningene han uttrykker sammenfaller i stor grad med meningene til Elias i *Genanse og verdighet*. Disse to faktorene, både den tekstlige forbindelsen og forbindelsen i de meningene som blir hevdet, danner et godt grunnlag for å la *Om meddelelsens problem I* belyse *Genanse og verdighet*, og nærmere bestemt er det kulturkritikken som skal belyses.

Med utgangspunkt i hva jeg fokuserte på i forrige del kan det være vanskelig å se for seg at Elias er i stand til å uttrykke sine kritiske meninger. Fokuset der lå på Elias sine private relasjoner, og på hvordan mye av hans identitet og sosiale liv var knyttet til Johan. Med karakteristikker av Elias som en skygge eller en biperson kan det være vanskelig å se for seg at han er i stand til å uttrykke noen skarp kritikk mot sine omgivelser. Som jeg også så på så ødela Elias sin selvbevissthet også for de gangene han faktisk hadde noen innlegg å komme med i de diskusjonene han overvar. Likevel skriver Geir Hjorthol dette om Elias: ”det [er] ein beisk kritikk han rettar mot samfunnet, og særleg mot skulen si forsømming av kulturarven og mot tabloidiserte massemedia si makt over menneska.” (2000:202) Hjorthol sier altså at Elias Rukla er veldig kritisk til samfunnet generelt, og skolen og media spesielt, til tross for hans egenskaper som skygge og biperson. Den kritikken som romanen rommer kommer heller ikke fram gjennom at Elias hevder sine meninger i debatter eller lignende, men den kommer fram gjennom hans refleksjoner og observasjoner. Gjennom lengre sekvenser med fri indirekte tale får vi innsikt i hva Elias stiller seg kritisk til i det samfunnet han lever i, og det er de meningene han hevder der jeg vil se nærmere på i denne delen.

3.1 Skolen som arena

Som nevnt ovenfor så retter Elias kritikk blant annet mot skolen og dens forsømming av kulturarven, og denne kritikken skal jeg se nærmere på i dette delkapitlet. Allerede idet han trer inn i klasserommet denne mandagen i oktober som innleder romanen ser vi at noe er som det ikke burde være:

Det slo ham atter en gang hvor fiendtlig innstilt de var til ham. Men det fikk bare være, han hadde en oppgave å utføre og den skulle han gjennomføre. Det var fra dem som gruppe han fornemmet den massive motviljen som strømmet ut fra kroppene deres. Hver for seg kunne de være riktig så hyggelige, men sammen, plassert slik som nå, på pultene sine, utgjorde de en strukturell fiendskap, rettet mot ham, og alt det han sto for. (Solstad, 1994:6-7)

Det er tydelig at Elias ikke er på linje med sine elever, han opplever en fiendtlig holdning fra dem, men han understreker at det ikke er et personlig fiendskap, men en strukturell. Hva vil dette egentlig si? På hvilken måte utgjør elevene en strukturell fiendskap som er rettet mot alt det Elias står for? Som vi ser så bare avfeier Elias den fiendtlige holdninga som elevene sender ut. Han avfeier den til fordel for den oppgaven han skal utføre, den skal han gjennomføre uansett, og slik jeg tolker dette så er dette et hint om at fiendskapet er knyttet til Elias sin utøvelse av lærergjerningen.

Lektor Elias Rukla går inn i rekken av lærere i Solstads forfatterskap. Den første hovedpersonen i forfatterskapet som er lærer kom allerede i *Irr! Grønt!* med Geir Brevik. Deretter kommer Knut Pedersen i *Gymnaslærer Pedersen* og Fjord i *Roman 1987* før vår mann, Elias Rukla, i *Genanse og verdighet*, og til slutt professor Andersen i *Professor Andersens natt*. Med andre ord, skolen som arena kan sies å være et typisk Solstad-trekk. I det hele tatt er Elias Rukla en god representant for Solstads hovedpersoner med tanke på at de fleste tilhører det intellektuelle middelsjiktet. Espen Hammer skriver at ”det intellektuelle middelsjiktet blir viktig for Solstad fordi dets representanter er sensitive nok til å kunne stille seg kritisk til samfunnet omkring seg, [...] samtidig som de ikke har vendt ryggen til det som utgjør virkeligheten for folk flest.” (2011:120) Hammer mener altså at hovedpersoner fra det intellektuelle middelsjiktet har en god posisjon til å kunne se kritisk på samfunnet, og jeg tør påstå at dette må i særlig stor grad gjelde for Solstads lærere.

Ved å bruke skolen som arena har man et utmerket utgangspunkt for å kunne observere forandringer i elevmassen gjennom generasjoner. Dette kan vi se er tilfellet for flere av lærerne i Solstads forfatterskap. Knut Pedersen uttaler blant annet dette: ”Som helhet må jeg si at ungdommen omkring 1970 var en flott ungdom, i særklasse den beste vårt land har fostra i dette århundret. Når jeg nå i dag ser ned på det krapylet som befolker pultene på Larvik gymnas, kunne jeg gråte blod, så stort er forfallet.” (Solstad, 1982:40) I *Roman 1987* blir Fjord gjort oppmerksom på at elevene hadde forandret seg i løpet av de sju årene han var borte fra undervisningsrollen: ”På forhånd hadde Muggerud advart med mot overdrevne forventninger. Han hadde forsiktig ymtet frampå at dagens studenter ikke var slik som de studentene jeg husket fra tidlig i 1970-åra. [...] De var bare en skygge av seg sjøl. De var pensumorienterte.” (Solstad, 2006:340) Vi ser altså at både Knut Pedersen og Fjord kan se at

det har skjedd forandringer hos elevene gjennom årene. Dermed kommer det ikke som noe nytt i forfatterskapet når vi i *Genanse og verdighet* kan lese dette:

For ti år siden, tenkte han, idet han også reiste seg, ville de i hvert fall ha latt ham fullføre setningen. Men nå, med en gang skoleklokka ringte så slo de bøkene sammen og forlot klasserommet, trygt og uangripelig fordi det var hevet over tvil at skoleklokkas ringing var signalet på at undervisningstimen var forbi. (Solstad, 1994:10-11)

Elias har som sine ”kolleger” sett at elevene har forandret seg på den tiden han har vært i læreryrket, og i dette tilfellet handler det om at skoleklokka nå, i motsetning til tidligere, står over læreren i det hierarkiske systemet i skolen. Det disse tre eksemplene viser oss er det et effektivt grep å ha en lærer som hovedperson, de ser stadig nye elevkull komme og gå, og er dermed i en unik posisjon til å se forandringer som skjer fra kull til kull, fra tiår til tiår. Et lignende grep ser vi også i *Ellevte roman, bok atten*, men der er det ikke en lærer som observerer yngre generasjoner. I denne romanen kan Bjørn Hansen se at det har skjedd forandringer fra en generasjon til den andre når han blir kjent med sin sønn, Peter Korpi. (Solstad, 2009)

Samtidig er det viktig å huske at det Hammer påpeker er ikke at hovedpersonene fra det intellektuelle middelsjiktet bare kan *observere* forandringer, det han legger vekt på er at de er i en posisjon der de har mulighet til å *stille seg kritisk* til samfunnet. Dermed blir ikke poenget med skolen som arena bare en arena for å observere forandringer, det blir også en arena der man kan stille seg kritisk til de observerte forandringene. Med andre ord spiller det også en rolle hvordan hovedpersonene stiller seg til de forandringene som har skjedd. For alle disse tre lærerne som er nevnt ovenfor er det ingen som stiller seg spesielt positivt til forandringene de observerer, Knut Pedersen synes for eksempel at forfallet er så stort at han kan gråte blod. Heller ikke Bjørn Hansen er spesielt positiv til sin sønn og det som er viktig for hans generasjon, men Elias Rukla må sies å være den som er mest kritisk av de tre lærerne, for han handler det som sagt om et fiendskap, og videre vil jeg se nærmere på dette fiendskapet.

I sitatet over ser vi at elevenes forhold til skoleklokka har forandret seg, men dette er ikke den eneste forandringa Elias har observert. Han har lagt merke til at elevenes kjedsomhet har forandret seg, og det er i denne kjedsomheten fiendskapen kommer mest til uttrykk. Likevel er ikke Elias kritisk til selve det faktum at elevene kjeder seg, dette mener han hører til premisset for selve undervisninga. Ifølge Elias er det forventet at elevene skal kjede seg, kjedsommeligheten skyldtes en mangel på modenhet hos elevene, en umodenhet som gjør det umulig for dem å ta inn over seg det kulturarven har å by på. Hvis de ikke hadde kjedet seg

mener Elias at det ville ”satt et pinlig lys på selve den kultur som kalte denne diktning for ’vår kulturarv’.” (Solstad, 1994:18) Kjedsommeligheten som preger norskundervisninga sier altså noe om nivået på kulturarven. Dermed er det ikke gjennom kjedsommeligheten i seg selv Elias ser fiendskapen, men den kommer til uttrykk ved at elevene han underviser nå kjeder seg på en annen måte enn før. I stedet for å se på kjedsommeligheten som en naturlig følge av å være elev er elevene nå opprørte og fornærmet over at de kjeder seg, og gjennom kroppsspråket til elevene kan Elias se en innesteng harme som er rettet mot ham og måten han underviser på. De godtar rett og slett ikke den undervisninga som Elias gir dem. Elevene vil ha en undervisning som angår dem, og de aller flinkeste vil også kun ha undervisning som er pensumrelevant.

Den nye måten elevene kjeder seg på kan ses på som en endret holdning til norskfaget og hva det er forventet av lærerne og elevene. Elevene som Elias har nå mener at det er lærerens oppgave å gjøre undervisningen såpass relevant at de ikke kjeder seg. De stiller altså krav til læreren, men de stiller ikke krav til seg selv om at de skal prøve å tilegne seg det læreren underviser dem i. Denne endringen har imidlertid bare skjedd hos elevene, ikke hos Elias, og Elias ønsker heller ikke å være med på denne holdningsendringen:

[Han] visste [...] at han i bunn og grunn var uønsket som lærer blant sine elever, noe som i og for seg ikke gjorde ham mer vondt enn en normal sårhet i sinnet, som alle får ved ikke å føle seg direkte velkommen et sted, men siden de som ikke ønsket ham velkommen som lærer, i tillegg var av den oppfatning at de var sin fulle rett, så kjente han seg nå og da sterkt deprimert, for det var som han gikk her som en person hvis tid var ute, en håpløs gammeldags lærer, foreldet og utlevd, mens andre ganger førte denne irritasjonen til at han kjente en glød vokse inne i seg og formelig gi ham mot. Han ville stå slik som han sto, oppreist, og la elevene få en sjanse til å strekke seg mot Ibsen og den øvrige kulturarv, utilstrekkelig i øyeblikket, men seinere i livet med større hell. (Solstad, 1994:23-24)

Her ser vi at selv om Elias vet at han er uønsket som lærer så vil han likevel la elevene få muligheten til å strekke seg mot kulturarven. Når han ønsker dette til tross for at han føler seg foreldet og utlevd forstår jeg dette som at Elias anser oppgaven om å formidle kulturarven til nye generasjoner viktigere enn å føle at han er likt blant elevene. Han setter med andre ord hensynet til oppgaven om å forvalte kulturarven over hensynet til seg selv og sin trivsel.

Også i *Om meddelelsens problem I* beskriver Solstad en endret holdning til norskfaget, og dette kan ses forbindelse med holdningsendringa i *Genanse og verdighet*. Solstad åpner essayet med en historie som skal ha blitt fortalt til ham og hans klassekamerater av norsklæreren deres, og hensikten var at det skulle være et skrekkeeksempel på hva de absolutt ikke måtte gjøre på sin eksamen artium. Det handler om ei jente som strøk til eksamen artium ene og alene på grunn av at hun valgte en ungdomsbok av Evi Bøgenæs som utgangspunkt for

drøftinga i oppgaven sin. Solstad og hans klassekamerater hadde ingen problemer med å skjønne at hun strøk, det skulle bare mangle når hun valgte en slik forfatter, og ikke en av kulturarvens forfattere, som for eksempel Ibsen. Solstad fortsetter deretter med å si at dette ikke ville vært tilfelle i dag (dvs. 1990-tallet):

I dag er det jo omvendt. Ja, så omvendt at det ikke engang er sikkert at den skoleflinke jenta fra 1950-tallet ville ha fått automatisk Meget engang, for sin drøftelse av moralske dilemmaer i ly av Evi Bøgenæs' ungdomsbøker, for det er jo så vanlig at det nesten har blitt konvensjonelt å gjøre det, slik at originaliteten i besvarelsen så lett blir borte. Men for ti år siden da ville hun ha fått S, da hadde det vært et usedvanlig, og samtidig tidsmessig riktig valg." (Solstad, 2001b:189)

Som vi ser påpeker Solstad en forskjell i hva som ble vektlagt som viktig i norskfaget på 1950-tallet i forhold til 1980- og 1990-tallet. Han mener at i dag ville ingen strøket fordi de valgte en ungdomsbokforfatter over Ibsen, de ville heller blitt belønnet for det. Han beskriver med andre ord også her en holdningsendring til norskfaget, ikke bare hos elevene, men faktisk hos lærerne også. Han skriver blant annet at "i stedet for å forvalte kulturarven virker det som om dagens norsklærere mer er opptatt av å stimulere smaken til 18 år gamle jenter." (Solstad, 2001b:199) Slik jeg forstår det så beskriver Solstad i essayet at den holdningsendringa som Elias ser hos elevene i *Genanse og verdighet* også har nådd lærerne. Nå er heller ikke lærerne opptatt å formidle kulturarven, de er nå opptatt av å undervise på en slik måte at elevene opplever at det er relevant for dem.

Elias kan ikke sies å være en av de norsklærerne som Solstad beskriver i essayet, han vil som sagt fortsatt la elevene strekke seg etter kulturarven fordi han anser dette som skolen oppgave, og dermed hans oppgave som norsklektor. Man kan si at han er overbevist om at det er det som er hans oppgaven å gjøre, på samme måte som han er klar over at også elevene er overbevist om at han kun sitter som lærer på deres nåde, og han tenker at "når de kunne ha en slik overbevisning kunne det umulig skyldes deres egne ufullstendige liv og utilstrekkelige nivå i modningsprosessen, men noe helt utafør dem selv. Derfor var de ikke selv å laste." (Solstad, 1994:24) Tidligere har jeg nevnt at det fiendskapet Elias opplever ikke er personlig, men strukturell, og grunnen til denne oppfatninga mener jeg vi finner i dette sitatet. Grunnen til at det ikke er et personlig fiendskap er fordi holdningsendringa hos elevene ikke skyldes dem selv, men det skyldes noe som de ikke har kontroll over.

Hva skyldes så holdningsendringa blant elevene til Elias og lærere som Solstad beskriver i *Om meddelelsens problem I?* I essayet skriver Solstad om at det har skjedd en

moderne frigjørelse i Norge, og dette er en frigjørelse fra folkeopplysningstanken som har ført til at menneskene i Norge har blitt konsumenter. En konsekvens av dette ses i skolen:

Konsumenten er et fritt og selvstendig menneske som selv er i stand til å velge hva hun vil konsumere. Hvis den gymnasiale konsument finner Ibsen ”tung” eller ”kjedelig”, så er ikke dette et uttrykk for at vedkommende er tungnem eller umoden, men et adekvat utspill fra et følelsesliv som har krav på vår største interesse, og det vet hun. (Solstad, 2001b:203)

I dette utdraget kan vi finne forklaringa på hvorfor elevene til Elias har endret sine holdninger til læreren og hans undervisning. Som konsument vet elevene at de har rett på å kjede seg hvis undervisninga om Ibsen ikke underholder dem, fordi som konsument er det de som kan stille krav til den som leverer varene, det er nærmest en ”kunden har alltid rett”-mentalitet. I Elias sitt tilfelle er det han som skal sørge for at konsumentene er fornøyd, men det gjør han altså ikke. Solstad skriver i essayet at ”det forekommer meg at det må være rent ut sagt umulig å forholde seg som intellektuell til konsumenter, særlig til unge konsumenter, som jo bryter så fundamentalt med det elevbegrep, og også med det studentbegrep, som gjør det mulig å opptre som lærer overfor en elev.” (Solstad, 2001b:203) Det er nettopp denne utfordringa Elias står overfor, han er en intellektuell som skal undervise konsumenter. Dette er derimot en umulig oppgave siden deres synspunkt på hva skolen som arena skal brukes til er totalt forskjellig. Elias mener at ”hans oppgave var ganske enkelt [...] å forme disse sine umodne elever til å forstå visse forutsetninger som denne nasjonen, og denne sivilisasjonen, bygger på.” (Solstad, 1994:20) Dette kolliderer derimot med elevenes syn, de forventer en undervisning som interesserer og angår dem. Siden Elias og elevene har et så ulikt standpunkt i forhold til undervisninga er det ikke rart at klasserommet er preget av fiendskap.

Innledningsvis i denne oppgaven stilte jeg spørsmålstegn ved årsaken til Elias sitt raseri etter den mislykkede norsktimen, og jeg spurte om én mislykket norsktime virkelig var nok til å skape dette raseriet, eller om det bare var dråpen som fikk begeret til å flyte over. I forrige kapittel undersøkte jeg Elias sitt intense engasjement i biperson dr. Relling og om det kunne ha noe med raseriet å gjøre, og selv om jeg kom fram til at det ser ut til å ha en sammenheng så mener jeg at det ikke er nok. For meg er det ganske klart at den holdningsendringa som Elias har observert hos elevene er en like stor faktor som må regnes med. Etter å ha sett nærmere på hva Elias tenker på denne timen ser vi at det sannsynligvis ikke bare er snakk om én mislykket time, men flere. Den fiendskapen som preger klasserommet er ikke noe som oppsto denne timen, men det er tydelig at den har vokst fram over tid. Dette vil si at for Elias er det hele hans lærergjerning som er mislykket, og når man ser raseriet i denne perspektivet blir det med en gang mer forståelig. Alle kan skjønne at å

møte en vegg med fiendskap hver eneste dag man går på jobb kan opprøre noen og enhver. Likevel blir det tydelig når man leser om tiden som leder opp til denne skjebnesvangre mandagen at det er ikke bare hos elevene det har skjedd forandringer som Elias er kritisk til, og forståelsen av hans raseriutbrudd er ikke komplett uten å ha disse forandringene i bakhodet også.

3.2 Samfunnets lojale tjener

Det er altså mye som tyder på at Elias sitt raseri har sammenheng med holdningsendringa som har skjedd hos elevene, men som sagt er en viktig tilleggsfaktor at det ikke bare er i klasserommet Elias kjenner på endringer som har skjedd. I *Om meddelelsens problem I* skriver Solstad at ”det [er] en klar parallellitet i utviklingen av den offentlighet som foregår i mediene og den offentlighet som jo oppdragelsen utgjør, og som finner sted i skolen. Fra almenopplysning til reinspikka underholdning, fra offentlig verdighet til privatisering av tilværelsen.” (Solstad, 2001b:191) Solstad mener altså at det er ikke bare i skolen at det har skjedd en endring i forhold til hva som har blitt viktig å formidle, men også i den offentligheten som media utgjør. Denne parallellen ser vi også i *Genanse og verdighet*, og dette kan være en enda en faktor i hans raseri, og det kan være en underliggende årsak til at Elias frykter den styrken som elevene representerer. For det er nettopp det Elias gjør, han frykter elevenes styrke, selv om han foreløpig ikke har føyet seg etter deres harme og fornærmelse over hans undervisning. Når Elias ikke føyer seg, men fortsetter som før og lar elevene få en sjanse til å strekke seg etter innsikt i kulturarven, kan dette forstås som et lite opprør fra Elias sin side, likevel blir det etter hvert klart at han ikke tør å gjøre noe stort opprør.

At Elias ikke våger å gjøre noe stort opprør mot elevene ser vi når en av elevene sukker høyt etter at Elias atter en gang ber dem om å lese fra *Vildanden*. Han unnlater å påtale den eleven som kommer med sitt utbrudd, og han innrømmer for seg selv at dette er fordi han frykter den styrken elevene representerer:

Han fryktet det øyeblikk de reiste seg opp, slo i pultene, og krevde respekt for sitt egenverd, for da ville han være hjelpeløs. For det var hevet over tvil, når alt kom til alt, omstendighetene tatt i betraktning, at det var de som hadde rett, og han som hadde urett. Hans undervisning holdt ikke mål, for de forutsetninger han bygde på, det gjaldt ikke for dem, og det var bare et tidsspørsmål, fryktet han, før det sto klart for alle at hans alt i dag nokså smertefulle gjerning ville bli gjort overflødig.” (Solstad, 1994:35)

Elias tør altså ikke å tirre elevene så mye at den harmen som ligger latent i dem plutselig kommer til overflaten. Dette ser vi er fordi han vet at i bunn og grunn er han hjelpeløs, han

vet at de bygger på ulike forutsetninger og at det er de som har rett og ikke ham. Med andre ord har han på mange måter gitt opp kampen om hva som skal være hans oppgave i klasserommet før den i det hele tatt har begynt. Han yter bare litt motstand ved å fortsette slik som før, men vet at det bare er et tidsspørsmål før han ikke kan fortsette slik lenger. Slik jeg forstår denne frykten for å slippe harmen løs er det fordi Elias egentlig vet at det ikke bare er i klasserommet det har skjedd endringer, han har også sett den parallelle utviklinga som Solstad påpeker i *Om meddelelsens problem I*, og dette forteller Elias at han står hjelpeløs alene mot sine elever.

I forrige kapittel om roller og identitet så jeg nærmere på Elias sitt savn etter den løpende samtalen, og jeg knyttet dette savnet til Johan Corneliussen. Jeg mente at i dette savnet lå det et savn etter Johan, men ikke bare et savn etter en samtalepartner, men også et savn etter et bindeledd som gjør det mulig for Elias å ta del i en samtale. Dette mener jeg fortsatt er viktig, men det er bare én dimensjon, fordi like viktig er det kulturkritiske aspektet ved savnet etter den løpende samtalen. For selv om jeg tolker det slik at deler av dette savnet skyldes Elias sine manglende evne til å sette i gang en samtale, er det ikke slik Elias selv forstår det. Elias begrunner ikke mangelen av løpende samtaler som utelukkende en mangel ved ham selv, det handler om noe mer enn det. Han føler at han ikke har noe å si lenger, men dette gjelder ikke bare ham, det gjelder også alle andre i hans kultursjikt, og det som forundrer ham mest er at dette også inkluderer hans kolleger ved Fagerborg skole:

På lærerværelset på Fagerborg skole f.eks. var det hver dag samlet 40-50 personer som til sammen var bærere av vår tids almene kunnskaper [...], og det som da slo Elias Rukla som ytterst bemerkelsesverdig, var i hvor liten grad dette kunnskapsforråd, ja dette høye kulturnivå, preget den enkelte. Tvert imot, det virket som om de for enhver pris måtte fornekte at de befant seg på dette høye kulturnivå og med den største selvfølgelighet kunne ta utgangspunkt i det når de ytret seg. I sted fremsto de som gjeldsslaver. (Solstad, 1994:116)

Mangelen på løpende samtaler gjelder altså ikke kun Elias, men også andre fra samme kulturnivå, til og med på lærerværelset er det fravær av den typen samtale som Elias savner. Han mener at de andre lærerne fornekte sitt kulturnivå, og når ikke engang hans kolleger verdsetter det de egentlig representerer, hvordan kan elevene gjøre det? Det er ikke rart at Elias ikke våger å tirre sine elever såpass at de bryter ut av sin kjedsomhet og krever sin rett, for Elias aner at han er alene, han har ikke den støtten fra sine kolleger som han trenger hvis han skulle ha gjort et opprør mot elevene. Selv om Elias ikke er en av de lærerne som Solstad beskriver i *Om meddelelsens problem I*, en lærer som bare er opptatt av å stimulere smaken til 18 år gamle jenter, så kan det tyde på at han kolleger kanskje har blitt den type lærere.

Elias mener at grunnen til at det ikke er mulig å føre en løpende samtale lenger er ”fordi det offentlig rom som en samtale krever, er opptatt. Der foregår det andre aktiviteter, som man sier.” (Solstad, 1994:119) Med det offentlig rom sikter Elias til media. Han har ikke lenger noe godt forhold til mediene og det de har å tilby ham. I tiden som leder opp til nåtiden i romanen føler Elias at hans møte med media er et personlig nederlag og han føler seg samfunnsmessig satt ut av spill. Man ser tydelig hvor sulteforet han er på å snakke om noe som betyr noe for ham når en av hans kollegaer bruker Hans Castorp fra Thomas Manns roman *Trollfjellet* som referanse til å beskrive sin allmenntilstand. Den måten Elias nærmest forfølger sin kollega på i håp om at han skal komme med flere lignende referanser viser altså ikke bare hvor elendig Elias er til å starte en samtale, men det viser også Elias sin desperasjon etter å ha en samtale omkring noe han anser som viktig. Det er tydelig at han legger en enorm verdi i Hans Castorp-referansen, og slik jeg forstår det er fordi det vitner om en verden der litteraturen som Elias anser som viktig blir verdsatt.

Det som står klart for leseren er at Elias egentlig ikke trives i jobben sin, ikke i klasserommet som er preget av fiendskap, og heller ikke på lærerværelset som mangler preget av det høye kulturnivået som Elias egentlig vil ha. Han er klar over at undervisninga hans ikke holder mål for de premissene som gjelder, og han kaller jobben sin som en smertefull gjerning. Fra en lesers standpunkt er det uforståelig hvorfor han holder ut i jobben når han uttrykker slike negative sider ved den. Særlig uforståelig blir det når vi kan lese at han vet at det finnes alternativer til å bli i en jobb man mistrives i:

Elias var i hvert fall fornøyd med at han hadde en kone som i slutten av 40-årsalderen var innstilt på å skaffe seg en god, og for henne, meningsfull utdannelse, i stedet for å gå omkring og være misfornøyd med sitt arbeid, enten det skulle være som kontordame, eller som, og det ville ha vært absurd, som hjemmeværende lektorfrue. (Solstad, 1994:134)

Elias synes altså at det er et bedre alternativ for Eva at hun omskolerer seg i stedet for å være i en jobb hun ikke trives i. Hvorfor ser ikke Elias dette alternativet for seg selv? Som vi har sett er det ikke aktuelt for Elias å endre sin undervisningsmetode fordi det betyr at han bryter med det han mener skolen skal være til for, men hvorfor har det ikke vært en alternativ å slutte? I stedet for å si opp en jobb han ikke trives i går han og kjenner på sin frustrasjon så lenge at han mister det fullstendig når paraplyen hans ikke vil åpne seg. Hvorfor?

I artikkelen ”*Bipersonens øyeblikk*” gjør Geir Hjorthol en analyse av *Genanse og verdighet* med utgangspunkt i Slavoj Žižek og Lacan-skolen, og han har blant annet fokus på forholdet mellom subjektet og det han kaller den store Andre. Hjorthol skriver:

På sitt merkelege vis fell Rukla inn i rekkja av Solstad-heltar som går inn i rolla si med stor konsekvens, slik ein Arild Asnes, ein Knut Pedersen eller ein Fjord har gjort før han, sjølv om budskapen i den Andre si røyst, som anropar dei og får dei til å underkaste seg, er ein annan enn for Rukla. (Hjorthol, 2000:208)

Slik jeg forstår Hjorthol er det blant annet lærerrollen Elias har gått inn i med stor konsekvens, på samme måte som blant annet Fjord gikk inn i rollen som marxist med stor konsekvens, en så stor konsekvens at han lot seg selvproletarisere. Videre skriver Hjolthol at ”Ruklas lojalitet overfor Loven kan tolkast som verknad av ein ideologisk-narsissistisk fantasi om harmoni mellom det vesle subjektet og den store Andre. Dette har gitt han tryggleik og identitet.” (Hjorthol, 2000:208) Om Elias i det hele tatt trenger å bli analysert fra et psykoanalytisk standpunkt er jeg ikke sikker på, men jeg synes det er interessant det Hjorthol sier om at den store Andre har gitt Elias trygghet og identitet. For om Elias legger sin identitet i lærerrollen er det ikke rart at han ikke bare vil bryte med den. For å forstå denne sammenstillinga mellom lærerrollen og identitet gjør at det frister å gå til *Irr! Grønt!* atter en gang.

På et tidspunkt i *Irr! Grønt!* kan vi lese om at Geir Brevik befinner seg i en lesesal ved universitetet, og mens han er der undrer han seg over hva det er som driver de studerende. Plutselig går det opp for ham hva det er, de studerer for å skaffe seg en identitet: ”Slik slet de seg til en identitet, stykke for stykke, bit for bit, til de en dag kunne forlate universitetet som en fullt ferdig person, en utdannet person, en personlighet.” (Solstad, 2001a:166) De studentene som Geir Brevik observerer er ikke hvilke som helst studenter, de skal bli lektorer. Selv om Geir Brevik er lærer og slikt sett kan anses som en kollega av Elias, er Brevik ganske kritisk til den typen Elias er, nemlig lektorene. Selv om hovedpersonen i *Irr! Grønt!* er kritisk til lektorene, i motsetning til Knut Pedersen, Fjord og Elias Rukla, er det interessant å se at perspektivet på lektorenes oppgave ikke ser ut til å ha endret seg nevneverdig i forfatterskapet: ”Våre lektorer. De utdannede personene er det beståendes ivrigste tjenere, for det bestående det er dem selv, deres sjeler, ved hjelp av våre lektorer skal det bestående bestå i evig tid!” (Solstad, 2001a:166) Geir Brevik mener altså at de studerende skaffer seg en identitet ved å studere i mange år, og målet med studiene er å bli lektorer, det skal være deres identitet og oppgaven som lektor skal være å tjene det bestående.

Det er interessant å se hvor beskrivende Geir Breviks tanker om de studerende og framtidige lektorer passer på Elias:

Var det noen som hadde *bevist* sin lojalitet til dette samfunnet, så var det han. I sju år hadde han viet sitt liv til studier for å forberede seg på å være offentlig oppdrager av norsk ungdom. Deretter hadde han i snart 25 år nå hatt det som sin daglige gjerning å videreføre nasjonens

selvforståelse og fundament til den oppvoksende slekt. Alt dette hadde han gjort høyst frivillig, med åpne øyne, ja, han hadde valgt det selv, i fritt valg mellom mange andre muligheter [...] men han hadde valgt å studere filologi for å bli samfunnets lojale oppdrager, viderefører av det grunnlag hele samfunnet bygde på, og måtte bygge på, slik han hadde sett det, rett nok uten å fundere så mye på det, fordi det hadde vært så selvfølgelig. I 25 år hadde han jevnt og trutt forsøkt å fylle sin livsoppgave, som en uanselig og stillferdig lektor. (Solstad, 1994:109-110)

Ut ifra dette utdraget mener jeg at Elias kan sammenlignes med de studerende som Geir Brevik observerer. Elias har studert flittig til å bli lektor, og han anser sin oppgave som lektor å videreføre det grunnlaget som samfunnet er bygd på, og i hans tilfelle som norsklektor innebærer dette en formidling av kulturarven. Jeg forstår dette slik at Elias på samme måte som lektorene som Geir Brevik observerer i *Irr! Grønt!*, vil være det beståendes tjener. Han har ansett dette som sin livsoppgave, og denne livsoppgaven har han vært lojal mot i 25 år. Elias har med andre ord bygd hele sitt profesjonelle liv og sin profesjonelle identitet på å være lojal overfor den oppgaven samfunnet har gitt ham i kraft av å være lektor. Slik jeg ser det er dette en stor del av grunnen til at livet til Elias ikke falt sammen den dagen Johan Corneliussen dro fra ham, fordi han fortsatt hadde en rolle han fant mening i. Vi kan se det slik at i motsetning til Knut Pedersen og Fjord, så fant Elias en mening i læreryrket fra første stund. De to førstnevnte fant ikke den meningen de søkte i lektorrollen, de måtte begge søke etter noe mer, og for begge to falt valget på marxismen. Elias derimot, han har funnet mening i yrket i 25 år, men når vi møter han ser vi at dette har endret seg. I stedet for å lengte fram mot en utopi av noe slag, som så mange av Solstads hovedpersoner gjør, så virket det som om Elias lengter tilbake mot noe. Han fant mening i lektoryrket, men nå ser han at meningen i dette yrket sakte men sikkert har blitt tatt fra ham, og dermed befinner han seg i en situasjon der han lengter tilbake til slik det var før.

Slik jeg forstår Elias sitt raseri så bunner mye av det i nettopp dette, at den rollen han har funnet så mye mening nå er i ferd med å bli tatt fra ham. Og det er ikke bare elevenes holdningsendring som tar fra ham denne rollen, det er også hans kolleger og media, eller hele samfunnet om du vil. Elias har blitt sviktet av det samfunnet han har vært trofast mot i et kvart århundre, og i mine øyne må dette forstås som en av hovedgrunnene til hans raseriutbrudd. At det er blant annet frustrasjonen over at samfunnet tar fra ham alt det han vesetter som endelig får utløp når han uten hemninger maltrakterer paraplyen i skolegården. Elias er altså en sviktet mann, samfunnet er på god vei til å ta fra ham sin livsoppgave. I tillegg har han tidligere mistet sin bestevenn som i stor grad var med på å gi ham en identitet og livet hans et innhold, men som fortsatt er tilstede ved å legge en skygge over

ekteskapet hans. Disse to tapene, og den skyggen Johan fortsatt kaster, anser jeg som grunnleggende for å forstå raseriet til Elias. Så når vi forlater Elias i Oslos gater står han igjen som en mann som har mistet de to av rollene som har betydd mest for ham, og han vet også at det er stor mulighet for at han kommer til å miste sin kone også som en konsekvens av dette. Romanen avsluttet med at Elias tenker at ”dette betyr jo at det er slutt nå. [...] Det er forferdelig, men det er ingen vei tilbake.” (Solstad, 1994:143) Vi ser altså at Elias ikke ser noen mulighet til å forandre på det som har skjedd, og han vil heller ikke ta del i de forandringene som har skjedd ved for eksempel å tilpasse seg den nye lærerrollen. I mine øyne står Elias derfor igjen som en mann uten roller, dermed kanskje også som en mann uten framtid.

4. Avslutning

I denne oppgaven har jeg gjort en lesning av Dag Solstads *Genanse og verdighet*, og det jeg ville undersøke nærmere i denne lesninga var lektor Elias Ruklas raseri over en defekt paraply. Dette raseriet kommer over Elias i skolegården etter en nokså mislykket norsktime, og når han forsvinner fra skolegården og ut i Oslos gater står leseren igjen med spørsmål om hva dette raseriet *egentlig* bunner i.

For å finne svar på den gåten som raseriet representerer har jeg valgt å lese *Genanse og verdighet* i et intratekststuet perspektiv. Dette vil si at jeg har brukt tekster fra Solstads forfatterskap til å belyse romanen. Dette perspektivet passer godt for et forfatterskap som Dag Solstads fordi det gjennom hele forfatterskapet er motiver og temaer som går igjen, og utgangspunktet for denne oppgaven er at disse interne forbindelsene i forfatterskapet kan gi større forståelse for hver enkelt roman. Å se sammenheng mellom Solstads romaner er for så vidt ikke noe nytt, forfatterskapet er delt opp i faser som har utgangspunkt i at romanene i hver fase har noe til felles, men målet med å lese *Genanse og verdighet* i et intratekststuet perspektiv har vært å se romanen i lys av tekster fra andre faser enn den fasen som romanen tradisjonelt har blitt plassert i.

I kapittel 2, ”Roller og identitet”, har jeg tatt utgangspunkt i den plutselige interessen Elias får for biperson dr. Relling, og jeg knyttet denne interessen til en personlig interesse i forhold til sin egen rolle i livet. Med bakgrunn i dette argumenterte jeg for at den rolletematikken som preger Solstads debutroman *Irr! Grønt!* kan belyse Elias sine roller i *Genanse og verdighet*. Rolletematikken i *Irr! Grønt!* handler om hvordan de sosiale relasjonene vi har bestemmer hvilke roller vi får, og med utgangspunkt i dette valgte jeg å undersøke den relasjonen Elias har hatt med Johan Corneliussen. Ved å undersøke denne relasjonen har jeg sett på hvordan Elias nærmest var en birolle i forhold til Johan, og dette kan forklare hvorfor Elias viser slik en interesse for birollen dr. Relling. Elias er nærmest skyggen til Johan, og jeg stilte spørsmål om hvorfor Elias satte så stor pris på et vennskap der han ble plassert i en slik posisjon. For å belyse dette brukte jeg relasjonen mellom Benedikte Vik og Brit Winkel i *Irr! Grønt!* og Rene Girards teori om det mimetiske begjær, og jeg fant ut at Elias kanskje brukte glansen fra Johan til å få en viss verdi eller en identitet i andres øyne. Jeg stilte derimot spørsmålstegn ved denne forklaringen, og lurte på om forklaringen egentlig var et maskespill Elias gjorde overfor seg selv. At den egentlig grunnen til at han fant seg i birolleposisjonen var at han ikke hadde noe valg fordi han var altfor avhengig av Johan for å det hele tatt kunne ha et sosialt liv. Man skulle tro at når Johan dro til USA så kom Elias seg unna skyggen til Johan, og at ekteskapet med Eva Linde var et endelig opprør mot rollen som

skyggen til Johan. Som jeg har sett på så stemmer ikke dette helt, fordi Johan ligger som en skygge over ekteskapet. Jeg mente at raseriet til Elias delvis kunne knyttes til en erkjennelse av hvor avhengig han egentlig var av sin bestevenn, og dermed til en sorg over tapet av en person som var viktig for Elias sitt sosiale liv, men også til en erkjennelse om at han ikke engang kom helt unna å kjenne Johans skygge når han befant seg på andre siden av Atlanterhavet.

Hvis denne oppgavens rammer hadde vært større, hadde det også vært interessant å se relasjonen Elias – Johan i forhold til andre relasjoner enn Benedikte Vik og Brit Winkel i *Irr! Grønt!*. For eksempel kunne forholdet som Knut Pedersen har til Jan Klåstad i *Gymnaslærer Pedersen* ha belyst Elias sitt forhold til Johan enda mer. Det ville også vært aktuelt å se nærmere på de andre relasjonene Elias har. Jeg har så vidt vært innom ekteskapet til Eva Linde, men mitt fokus var da på hvordan Johan Corneliussen preget deres ekteskap. I et intratekstuet perspektiv hadde det aktuelt å undersøke både selve ekteskapet og hvordan Eva som kvinne blir framstilt. Man kunne ha sammenlignet forholdet mellom Elias og Eva med hvordan andre ekteskap/kjærlighetsforhold har artet seg i forfatterskapet, for eksempel ville trekantforholdet mellom AG, Ylva og Bjørn Johnsen i *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige*, og forholdet til Turid Lammers og Bjørn Hansen i *Elleve roman, bok atten*, vært interessant å se nærmere på. Elias Rukla har også en stefar-rolle, og far-(ste)barn-tematikken er interessant i et intratekstuet perspektiv. Når dette ikke har blitt en del av min oppgave skyldes det både hensyn til plassen, men også fordi dette temaet hadde vært mest aktuelt i en oppgave der enten *Elleve roman, bok atten*, eller *T. Singer* er primærteksten.

I kapittel 3, ”Kulturkritikk”, har jeg sett på kulturkritikken i *Genanse og verdighet* og hvordan den kan bidra til å forstå Elias sitt raseri. Jeg har sett på at gjennom sin posisjon som lærer har Elias en utmerket posisjon til å se forandringer som skjer i de elevkullene han møter fra år til år. Dette har Elias til felles med flere av hovedpersonene i Solstads forfatterskap, blant annet Knut Pedersen i *Gymnaslærer Pedersen* og Fjord i *Roman 1987*, alle disse hovedpersonene stiller seg også kritisk til de forandringene de ser. Elias er kritisk til flere forandringer som har skjedd i samfunnet, men han hevder ikke meningene sine åpent for sine omgivelser. Leseren får innblikk i Elias sine meninger gjennom hans tanker og refleksjoner gjennom hele romanen. Tidlig i romanen får vi vite at Elias opplever et fiendskap fra elevene sine, de representerer en trussel for ham og det han står for. Denne fiendskapen kommer til uttrykk gjennom elevenes kjedsomhet, men det er ikke kjedsomheten i seg selv som viser fiendskapen. Det er i elevenes nye måte å kjede seg på Elias ser fiendskapen, han ser at under kjedsomheten så lurer elevenes harme mot ham og hans undervisning. Denne harmen mot

lærerens undervisning vitner om at det har skjedd en holdningsendring blant elevene, en holdningsendring angående hva skolen som arena egentlig skal brukes til. Elias vil ikke være med på denne holdningsendringa, han vil la norskundervisninga være en plass der kulturarven bli forvalta, og han vil undervise på en slik måte som lar elevene strekke seg mot en innsikt i denne kulturarven. Elevene derimot ønsker ikke en slik type norskundervisning, de vil ha en undervisning som angår dem. For å belyse denne holdningsendringa hos elevene i *Genanse og verdighet* har jeg brukt Solstads essay *Om meddelelsens problem I*. I dette essayet sier Solstad blant annet at elevene i dag har gått fra å være elever til konsumenter, og at som intellektuell er det umulig å forholde seg til konsumenter fordi de lever etter en ”kunden har alltid rett”-mentalitet. Dette er den utfordringa Elias står overfor, og jeg har påpekt at dette har sammenheng med Elias sitt raseri.

I tillegg til at elevenes holdningsendring er en del av årsaken til raseriet, har jeg også sett på at det har sammenheng med andre forandringer som Elias er kritisk til. Han er kritisk til det media formidler, han mener at det de fyller det offentlige rom med gjør det umulig for folk som han selv å føre samtaler med mening i. Dette gjelder også han kolleger og samtaleene på lærerværelset som ikke speiler det høye kulturnivået som faktisk er der. I og med at det ikke bare er elevenes holdning som har forandret seg, men også samfunnet ellers, har jeg påpekt at dette er årsaken til at Elias ikke våger å gjøre noen stor motstand mot elevenes fiendtlighet. Elias lever altså i et samfunn som ikke lenger verdsetter det han selv verdsetter. Dette er selvsagt frustrerende for Elias, men som jeg har påpekt er det ikke bare det at Elias er kritisk som gjør han så opprørt. Jeg har sett på at Elias har ansett det som sin livsoppgave å formidle kulturarven til sine elever, og dette har han gjort fordi han har hatt stor tro på det samfunnet han har levd i. Nå har derimot dette samfunnet endret seg, og på bakgrunn av dette har jeg hevdet at en stor årsak til Elias sitt raseriutbrudd er at han føler at han har blitt sviktet av et samfunn som han har vist lojalitet i 25 år.

På samme måte som for kapittel 2, så kunne jeg også i kapittel 3 brukt flere intratekstuelle forbindelser om oppgavens omfang hadde vært større. Blant annet kunne det vært hensiktsmessig å gå enda dypere inn i de andre lærerrollene i forfatterskapet og sett på hvordan de ligner eller skiller seg ut fra Elias. I tillegg ville det vært interessant å sett på kulturkritikken i *Genanse og verdighet* i lys av kulturkritikken i blant annet både *Elleve roman, bok atten* og *Professor Andersens natt*. Når jeg nå likevel har tatt de valgene som jeg har tatt er det først og fremst med hensyn til at det er *Genanse og verdighet* som har vært studieobjektet, og for å yte romanen størst mulig rettferdighet har jeg valgt å se på færre intratekstuelle forbindelser og heller gå dypere inn i teksten. Det sier seg selv at man ikke kan

ta for seg alle de interne forbindelsene som finnes i et så omfattende forfatterskap som det Dag Solstads er, og man må gjøre et utvalg. Som jeg har nevnt så innebærer dette at jeg har valgt vekk tekster som tar opp temaer eller motiver fra *Genanse og verdighet*, men jeg føler imidlertid at de tekstene jeg har valgt ut har vært med å belyse *Genanse og verdighet* på en god måte. Ved å bruke Solstads eget forfatterskap som kontekst for lesninga av *Genanse og verdighet* mener jeg at jeg har utviklet en bedre forståelse for romanen. Dette til tross for at oppgavens omfang har satt begrensinger for hvor mye jeg har kunnet tatt med i lesninga, og jeg har blitt mer sikker på at denne metoden der man leser Solstad i lys av Solstad er et godt verktøy med hensyn til Solstads forfatterskap. Dermed kan jeg bare oppfordre andre til å undersøke *Genanse og verdighet* i lys av andre tekstlige, tematiske eller motiviske forbindelser enn det denne oppgaven har hatt rom til.

Litteraturliste

- Andersen, Per Thomas (2001). *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gimnes, Steinar (2007). "Dyrk det skjønne og det muntre – Ti en og samme natt venter alle" i *Motskrift 07*. Hentet fra http://www.ntnu.no/c/document_library/get_file?uuid=f8efe3bc-5027-414b-908d-97861a22f154&groupId=10259 (Lest 04.02.2013)
- Grande, Per Bjørnar (Udatert). "Begjær og etterligning". Hentet fra http://www.girardstudies.com/www.girardstudies.com/Begjaer_og_etterligning.html (Lest 22.04.2013)
- Hageberg, Otto (1994). "Den store maskerade", i *På spor etter mening*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU) og J.W. Cappelen forlag A.S., s. 216-240
- Hammer, Espen (2011). *Anstendighet og revolt. Noen betraktninger omkring Dag Solstads Forfatterskap*. Oslo: Forlaget Oktober AS.
- Hjorthol, Geir (2000). "'Bipersonens øyeblikk' – ideologi og kjærleik i Dag Solstads *Genanse og verdighet*" i Kvithyld, Trygve (red.): *Narrativt begjær. Om Dag Solstads forfatterskap*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)/Cappelen Akademisk Forlag, s. 201-237
- Hjorthol, Geir (2011). *Tilbaketrekinga. Litteraturens politikk i Dag Solstads forfatterskap*. Trondheim: Doktoravhandling: Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Humanistisk fakultet. NTNU
- Kittang, Atle. (1990) "Forfatterskap som studieobjekt. Nokre ettertankar", i *Historie - tolkning – tekst. Tekst - tolkning - historie*. Jørgen Dines Johansen mfl. (red.) Odense: Odense Universitetsforlag, s. 27-40
- Kittang, Atle (2009). *Dikte Kunstens relasjonar*. Oslo: Gyldendal
- Kvithyld, Trygve (red.) (2000). *Narrativt begjær. Om Dag Solstads forfatterskap*. Oslo: Landslaget for norskundervisning (LNU)/Cappelen Akademisk Forlag.
- Lothe, J., C. Refsum og U. Solberg (2007). *Litteraturvitenskapelig leksikon*. Oslo: Gyldendal ASA.
- Rottem, Øystein (2013). "Dag Solstad – utdyping." (Norsk biografisk leksikon). I *Store norske leksikon*. Hentet fra http://snl.no/.nbl_biografi/Dag_Solstad/utdypning (Lest 18.01.2013)
- Rottem, Øystein (1997). "Dag Solstad - tilværelsens utlending": *Norges litteraturhistorie, bind 7: Inn i medietidsalderen*. Oslo: Cappelen, s. 118-145
- Solstad, Dag (1982). *Gymnaslærer Pedersens beretning om den store politiske vekkelsen som har hjemmsøkt vårt land*. Oslo: Forlaget oktober

Solstad, Dag (1994). *Genanse og verdighet*. Oslo: Forlaget Oktober as.

Solstad, Dag (2000). "Nødvendigheten av å leve inautentisk. Om Witold Gombrowicz" i *Artikler om litteratur 1966-1981*. Oslo: Forlaget Oktober as, 126-139

Solstad, Dag (2001a). *Irr! Grønt!*. Oslo: Forlaget Oktober as.

Solstad, Dag (2001b). "Om meddelelsens problem I" i *14 artikler på 12 år +3 essays*. Oslo: Forlaget oktober as, s. 187-139

Solstad, Dag (2006). *Roman 1987*. Oslo: Forlaget Oktober as.

Solstad, Dag (2009). *Ellevte roman, bok atten*. Oslo: Forlaget Oktober as.

Sammendrag

I denne oppgaven gjør jeg en lesning av Dag Solstads roman *Genanse og verdighet*. Målet med denne lesninga er å finne svaret på hva hovedpersonen Elias Ruklas raseri over en defekt paraply *egentlig* bunner i. For å finne svar på den gåten som raseriet representerer velger jeg å lese *Genanse og verdighet* i et intratekststuet perspektiv. Dette vil si at jeg bruker resten av Solstads forfatterskap til å belyse romanen. Argumentasjonen for å bruke denne metoden er at det i Solstads forfatterskap er motiver og temaer som går igjen, og ved å se disse i sammenheng kan man få et utvidet forståelse av enkelttekstene i forfatterskapet. Til tross for at *Genanse og verdighet* er en relativt kort roman, tar den opp i seg både mange motiver og temaer, og den typiske essayistiske stilen fra resten av forfatterskapet. De aspektene jeg velger å fokusere på i forhold til *Genanse og verdighet* er et roller og identitet, og kulturkritikk. Ved å la andre tekster fra Solstads forfatterskap belyse disse to aspektene fra *Genanse og verdighet* forsøker jeg å gi et svar på de spørsmålene som Ruklas raseriutbrudd reiser.